

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. II. De narratione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

sequentium poterit: ¹ Illa vero frigida & puerilis est in scholis affectatio, ut ipse transitus efficiat aliquam utique sententiam, & hujus velut præstigiæ plausum petat: ut Ovidius lascivire in Metamorphosi solet, quem tamen excusare necessitas potest, res diversissimas in speciem unius corporis colligentem. Oratori vero quid est necesse surripere hanc transgressionem, & judicem fallere, qui ut ordini rerum animum intendat, etiam commonendus est? Peribit enim prima pars expositionis, si iudex narrari nondum sciet. Quapropter ut non abrupte cadere in narrationem, ita non obscure transcendere, est optimum. Si vero longior sequitur ac perplexa magis expositio, ad eam ipsam præparandus erit iudex: ut Cicero sæpius, ² sed hoc præcipue loco fecit, *Paulo longius exordium rei demonstrandæ repetam, quod quæso iudices, ne moleste patiamini: principis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.* Hæc fere sunt mihi de exordio comperta.

tium qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur: sed ut ipsis sententiis quibus proluserint vel pugnare possint. Idem.

¹ *Illam vero frig.*] Hoc loco Fabius consuetudinem declamatorum notat, qui ita ab exordio in narrationem transibant, ut id lateret auditorem. debet enim

transitus ille esse apertissimus. Hermogenes autem exordium putat cum narratione coniungendum per *procat astasis* quam etiam appellant *ἰσχυρισμὸν*. Idem.

² *Sed hoc loco præcipue.*] Pro Cluentis, Ibi, Atque ut intelligatis, &c. Idem.

C A P. II.

De narratione.

² ¹ **M**axime naturale est, & fieri frequentissime solet, ac debet, ut præparato per hæc quæ supra dicta sunt, iudice, res de qua pronuntiaturus est, indicetur. Ea est *narratio*. ² In qua sciens transcurram subtiles nimium divisiones

¹ **M**axime naturale & freq.] *Καὶ φύσιν, & ἐπὶ τὸ πλεῖστον.* Inferius enim ostensurus est, non semper esse narrandum, neque protinus narrationem proœmio subjiciendam. *Pitæus.*

² *In qua sciens.*] Transit per occupationem eorum opiniones qui multa faciebant narrationum genera: vultque eam vere esse *narrationem* quæ sit rei expositio de qua iudex est pronuntiaturus. *Turneb.*

¹ *Sed*

fiones quorundam plura ejus genera facientium. Non enim solam volunt esse illam negotii, de quo apud judices quæritur, expositionem, ¹ sed personæ: ut, *Marcus Acilius Palianus, humili loco Picens, loquax magis quam facundus.* ² Loci, ut, ³ *Oppidum est in Hellesponto Lampfacum, judices.* ⁴ Temporis, ut

Vere novo, gelidus canis quum montibus humor

Liquitur. ⁵ Causarum, quibus historici frequentissime utuntur, cum exponunt unde bellum, seditio, pestilentia. Præter hæc, alias *perfectas*, alias *imperfectas* vocant: quod quis ignorat? Adjiciunt expositionem & præteritorum esse temporum, quæ est frequentissima: & præsentium, qualis est ⁶ Ciceronis de discursu amicorum, *Chryfogonus* postquam est nominatus. & futurorum, quæ solis dari vaticinantibus potest. ⁷ Nam *ὑποτύπωσις* non est habenda narratio. Sed nos potioribus vacemus. ⁸ Plerique semper narrandum putaverunt: quod falsum esse pluribus coarguitur.

Sunt

¹ *Sed personæ.*] Ea est narratio qua *προσωπογραφία* appellatur, qua personam propriis circumstantiis tanquam coloribus depingimus ac describimus. *Idem.*

² *Loci.*] Dicitur *τοπογραφία*, si verus locus describitur: aut *τοποθεσία*, si locus fictus. *Idem.*

³ *Oppidum est.*] Ex 3. in *Verrem act.*

⁴ *Temporis.*] Quæ *χρονολογία* dicitur: ut *Vere novo*, ex 1. *Georg. Virg.* *Idem.*

⁵ *Causarum.*] Ea dicitur *αἰτιολογία* five *αἰτιολογία*, quando rei alicujus causas studiose scrutamur & explicamus. *Idem.*

⁶ *Cicero de discursu.*] In oratione pro *Roscio Amerino.* *Idem.*

⁷ *Nam ὑποτύπωσις.*] *ὑποτύπωσις* figura est, cum ita apte & luculente rem explicamus, ut geri videatur. habet autem locum interdum in *narratione*: non tamen narratio est, sed *narrationis* accidens. *Idem.* Nam *ὑποτύπωσις.*]

Διατύπωσις descriptio. An *hypotyposis* narratio quæ versatur in personis, in

qua simul cum rebus ipsis personarum & sermonum & animi vultusque perspicui possint. ut in illo: *Venit ad me sæpe clamitans, Quid agis Mitio, &c.* de qua Cic. in *Rhetor. L. Val. Pithæus.*

⁸ *Plerique semper narrandum, &c.*] Reprehendit eorum opinionem qui putarunt semper esse narrandum: docetque quibus in causis supervacua sit futura *narratio*. Hæc autem omnia ex *Halicarnasseo* desumpta sunt, *ὅτι τὰ πρὸς τὸ ἐν μελέταις ἀτεχνίας, loquente, πρὸς διηγήσεως, ibi, ἀμάρτημα ἢ καὶ τὸ, πάντως δὲ διηγείσθαι, μὴ ἐπιστάμενον ὅτι ὅλη μὲν ἰδέα συμβεβηκυῖα διηγήσεως εἰ δέεται. ἴσασι γὰρ οἱ βελούτοι πρὸς ἂν σκοποῦνται, καὶ δέον) μαθεῖν ὁ πρακτικὸν ἐστίν, ἕχ' ὡς βελούτεον: εἰσὶ ἢ καὶ διηγηθῆσθαι εἰς ἕχουσι. αὐτὰ ἢ εἰσὶ καὶ ἕχ' διηγηθῆσθαι τὸ πρῶτον γνώριμον ἕχουσι, καὶ ἕχ' ἀντιδιηγηθῆσθαι ὁμοίως ἀμφοτέρωθεν. & cætera quæ sequuntur. *Tertius.**

I Ue

Sunt enim ante omnia quædam tam breves causæ, ut propositionem potius habeant quam narrationem. Id accidit aliquando utrique parti, cum vel nulla expositio est, vel de re constat, de jure quæritur: ¹ *ut apud centumviros, filius an frater debeat esse intestato hæres: 2* *pubertas, annis, an habitu corporis aestimetur.* Aut cum est quidem narrationi locus, sed ante aut judici nota sunt omnia, aut ³ *priore loco recte exposita.* Accidit aliquando alteri, & sæpius ⁴ *actori, vel quia satis est proponere, vel quia sic magis expedit.* Satis est dixisse, ⁵ *Certam creditam pecuniam peto ex stipulatione: legatum peto ex testamento.* ⁶ *Diversæ partis expositio est, cur ea non debeantur.* Et satis est actori, & magis expedit sic indicare, ⁷ *Dico ab Horatio sororem suam interfectam.* Nanque & propositione iudex crimen omne cognoscit, & ordo & causa facti pro adversario magis est. Reus contra tunc narrationem subtrahit, cum id quod obijcitur, nec negari nec excusari potest, sed in sola juris quæstione consistit: ⁸ *ut in eo qui cum pecuniam privatam ex æde*

¹ *Ut apud Centumviros.]* Hoc oritur ex lege duodecim tabularum, quæ jubet ut bona intestatorum ad agnatos & gentiles deferantur. Meminit Cornificius lib. 1. Porro *intestatus* dicitur non solum is qui non facit testamentum, sed etiam qui jus faciendi non habet, ut puer, & cavere conclusus. Idem.

² *Pubertas annis, &c.]* Pubertas est quando corpus pilis vestitur: tunc enim pubertas incipit. ad quam æstimandam olim pudenda inspiciebantur, quod Justinus lib. 5. *Cod.* sustulit, ut indecorum: sed ut feræ post impletum duodecimum annum pubescere, sic & mares post excessum quatuordecim annorum quoque existimarentur. Idem Just. Tit. *quibus modis tutela finitur.* Idem.

³ *Priore loco.]* Ab eo qui ante oravit & causam egit. Idem.

⁴ *Actori.]* Ab actore.

⁵ *Certam creditam pecuniam.]* Certam dixit, quoniam apud Rom. non erat

judicium nisi de certa pecunia. *Stipulationes* autem, ut ait Paul. lib. 1. *insententiis*, obligationum firmandarum causa inductæ sunt, quæ quadam solennitate concipiuntur: ita appellatæ quod per eas firmitas obligationum obstringatur. *stipulum* enim veteres *firmum* appellabant. Turneb.

⁶ *Diversæ partis.]* Quod antea simpliciter proposuit actor, illud exponere debet defensor additis causis. estque *genus* illud *narrationis*, quod appellatur ab Hermogene ἐν τῷ λόγῳ, id est *confirmatum* aut *comprobatum* adjectis causis. Idem.

⁷ *Dico ab Horatio.]* Historia nota est Livii lib. 1. *ab urb. cond.* Idem.

⁸ *Ut in eo qui, &c.]* Divites pecunias suas templis olim committabant, easque ædituis servandas dabant: fuitque *ævarium publicum Romæ* in æde Saturno sacra. postea jurisconsulti statuerunt harum pecuniarum fures non esse

æde sacra surripuerit, sacrilegii reus est, confessio verecundior quam expositio, *Non negamus pecuniam de templo esse sublatam, calumniatur tamen accusator actione sacrilegii, cum privata fuerit, non sacra: vos autem de hoc cognoscitis, an sacrilegium sit admissum.* Sed ut has aliquando non narrandi causas puto, sic ab illis dissentio, qui non esse narrationem existiment, cum reus, quod objicitur, tantum negat. ¹ in qua est opinione Cornelius Celsus, ² qui conditionis hujus esse arbitratur plerasque cædis causas, & omnes ambitus ac repetundarum. Non enim putat esse narrationem nisi quæ summam criminis de quo iudicium est, continet: ac deinde fatetur ipse pro Rabirio Posthumo narrasse Cicero- nem: atque ille & negavit pervenisse ad Rabirium pecuniam, qua de re erat quæstio constituta: & in hac narratione nihil de crimine exposuit. ³ Ego autem, magnos alioqui secutus auctores, duas esse in iudiciis narrationum species existimo: alteram ipsius causæ, alteram rerum ad causam pertinentium expositionem. *Non occidi hominem*, nulla narratio est: convenit: sed erit aliqua & interim etiam longa, circa argumenta ejus criminis, de anteaçta vita, ⁴ de

caussis

esse sacrilegos, gravius tamen plectendos quam simplices fures. *Idem. Ut in eo qui, &c.]* Alii, *in eum.*

¹ *In qua est opinione.]* Causa omnes in quibus quaritur aut de pecuniis repetundis, aut de ambitu, *conjecturales* sunt, quia nulla ratione defendi potest quod secundum leges non est factum. *Turneb.*

² *Qui conditionis hujus esse, &c.]* In ea causa esse. Potest enim jure aliquis casus esse: Itaque non semper negat reus. In crimine ambitus aut repetundarum non potest non esse turpis confessio. *Pithæus.*

³ *Ego autem.]* Dux sunt narrationes: altera *generalis*, quæ summam rei de qua iudicium est constitutum complectitur: altera *specialis*, quæ appendiculas quasdam quæ ad summam conferunt, exponit. *Turneb.*

⁴ *De causis propter quas, &c.]* Cum accusator aliquod crimen objicit, ut illud prober, solet ab anteaçta rei vita suspiciones petere, eaque Cicero *maledicta* pro M. Caelio, & *legem accusatoriam* pro Muræna videtur appellasse: Atque horum trium partium, inquit, prima illa quæ gravissima esse debebat, ita infirma fuit & levis, ut illos lex magis accusatoria, quam vera maledicendi facultas de vita L. Murænae coegerit. Ita quoque defensor anteaçtam vitam in narratione debet explicare. *Probi* enim *mores*, ut 7. libro ait Fabius, & *anteaçta vitæ integritas nonnunquam non plurimum profuerunt*: Ideoque plerumque primum purganda esse, ut id de quo laturus est sententiam iudex, audire propitius incipiat. Itaque solet Cic. facere, ut prius maledicta, quam crimen quod causæ proprium est, refu-

T ret.

cauffis propter quas innocens in periculum deducatur, aliif-
que quibus incredibile id quod objicitur fiat. Nec enim ac-
cusator hoc tantum dicit, *occidisti*, sed quibus id probet,
narrat: ut in ¹ *tragœdiis*, cum Teucer Ulyffem reum facit Ajacis
occisi, dicens inventum eum in folitudine juxta exanime corpus
inimici cum gladio cruento: non id modo Ulyffes respondet,
non effe à fe id facinus admiſſum, ſed ſibi nullas cum Ajace
inimicitias fuiſſe: ² de laude inter ipſos certatum. deinde
ſubjungit quomodo in eam ſolitudinem venerit, jacentem
exanimem ſit conſpicatus, gladium è vulnere extraxerit,
³ his ſubtextitur argumentatio. Sed ne illud quidem ſine
narratione eſt, dicente accuſatore, *Fuiſti in eo loco, in quo
tuus inimicus occiſus eſt*: non fui. dicendum enim ubi fuerit.
⁴ Quare ambitus quoque cauſæ & repetundarum, hoc et-
iam plures ejuſmodi narrationes habere poterunt, quo
plura crimina. ⁵ In quibus ipſa quidem neganda ſunt, ſed
argumentis expoſitione contraria reſiſtendum ⁶ interdum
ſingulis, interdum univerſis. An reus ambitus male narra-
bit, quos parentes habuerit, quemadmodum ipſe vixerit,
quibus meritis fretus ad petitionem deſcenderit? Aut qui
repetundarum inſimulabitur, num & anteaſtam vitam, &

qui-

et. ejuſmodi enim maledicta iudicibus
afferunt opinionem quandam improbi-
tatis: quæ tollitur, ſi reſutata fuerint.
quod fieri non poteſt ſine narratione,
eque interdum longiore, ut pro Mu-
ræna, *Objecta eſt enim Aſia*, &c. ſic &
pro Cœlio, ut poſt oſtendet Fabius.
Quomodo autem hæc tractanda ſint,
ſuſius docebit libro quinto & ſeptimo.
Idem.

¹ *Tragœdiis.*] Sophoclis, Euripi-
dis, & Senecæ in Ajace. *Idem.*

² *De laude.*] *Gloria bellica*, propter
atma ipſius Achillis: quo iudicio victus
Ajax, mœrore in infaniam verſus, ſibi
mortem conſciſſe ferebatur. ex quo
thema hoc tragicis exercitum. *Idem.*

³ *His ſubtextitur argumentatio.*] Ad
hunc modum, *Non ſi inventus ſum prope*

cadaver, occidi: alioqui & ſi tu ejuſ
frater prior me prope cadaver inven-
tus eſſes, ad te ſuſpicio pertinuiſſet.
Idem.

⁴ *Quare ambitus.*] *Cauſæ ambitus &
repetundarum* conjunctæ ſunt & multi-
plices, ut oſtendit l. 3. habent enim per-
multa crimina quibus reſiſtendum va-
riis narrationibus. id quod & in proce-
mio faciendum præcedenti cap. monuit,
ut ſi cauſa multiplex fuerit, ſua quibuſ-
que partibus danda, & præfatio quæ
procemii vice fungatur, *Idem.*

⁵ *In quibus ipſa.*] Quomodo nunc
ſingulis argumentis, nunc univerſis in-
ſiſtendum, docet l. 5. c. de reſutatione.
Idem.

⁶ *Interdum ſingulis.*] Singularia ſunt,
quæ uno genere continentur. *Pith.*

x Ver-

quibus causis vel provinciam universam, vel accusatorem aut testem offenderit, non utiliter exponet? Quæ si narratio non est, ne illa quidem Ciceronis pro Cluentio prima, cujus est initium, *A. Cluentius Habitus*. Nihil enim hic de beneficio, sed de causis quibus ei mater inimica sit, dicit. Illæ quoque sunt pertinentes ad causam, sed non ipsius causæ narrationes, vel exempli gratia, *ut in Verrem de L. Domitio, qui pastorem, quod is aprum quem ipsi muneri obtulerat exceptum esse à se venabulo confessus esset in crucem sustulit*. Vel excutiendi alicujus extrinsecus criminis: ut pro Rabinio Posthumo, *Nam ut ventum Alexandriam est, judices, hæc una ratio à rege proposita Posthumo est servanda pecuniæ si curationem & quasi dispensationem regiam suscepisset*. Vel augendi, *ut describitur iter Verris*. Ficta interim narratio introduci solet, vel ad concitandos judices, *ut pro Roscio contra Chrysogonum*, cujus paulo ante habui mentionem. Vel ad solvendo aliquam urbanitatem, *ut pro Cluentio contra fratres Cepasios*.³ Interdum per digressionem decoris gratia, qualis rursus *in Verrem de Proserpina, In his quondam locis mater filiam quasisse dicitur*.⁵ Quæ omnia eo pertinent, ut appareat non utique non narrare eum qui negat, sed illud ipsum narrare quod negat.⁶ Ne hoc quidem⁷ simpliciter accipiendum, quod est à me positum, supervacuum esse narrationem rei quam judex noverit. Quod sic intelligi volo, si non modo factum quid sit, sciet: sed ita factum etiam, ut nobis

1 *Verrem.*] Actione 7.

2 *Verris.*] Actione 3.

3 *Interdum per digressionem.*] Narrationes sunt quædam ipsius causæ, quædam intercurrentes, quæ fidei, criminacionis, transicionis aut commendacionis causa adhibentur: quod genus sunt superiores omnes narrationes. Sunt & narrationes à negotiis remotæ, de quibus lib. 1. & 2. egimus. Turneb.

4 *Verrem.*] Actione 6.

5 *Quæ omnia.*] Conclusio hujus loci, narrare etiam reum in statu conjecturæ,

hoc est ubi factum negatur, sed tamen non narrare crimen ipsum quod negat. Quare existimamus legendum esse, *sed illud ipsum non narrare quod negat*. Turnebus.

6 *Ne hoc quidem.*] Ne præberet errori occasionem, præceptum superius explicat, aitque etiam re cognita narrandum esse, si ita non cognoscitur ut nobis expedit, aut si afficiendus etiam narratione est auditor. *Idem*.

7 *Simpliciter.*] Α'ωλῶς & sine distinctione. *Pithæus*.

nobis expedit, opinabitur. Neque enim narratio in hoc reperta est, ut tantum cognoscat iudex, sed aliquanto magis ut consentiat. Quare etiam si non erit docendus, sed aliquo modo afficiendus, narrabimus ¹ cum præparatione quadam, *Scire quidem eum in summa quid actum sit, tamen rationem quoque facti cuiusque cognoscere ne gravetur.* Interim propter aliquem in consilium adhibitum nos repetere illa simulemus: interim ut rei quæ ex adverso proponatur, iniquitatem omnes etiam circumstantes intelligant. In quo genere plurimis figuris erit varianda expositio, ² ad effugiendum tædium nota audientis: ³ sicut, *Meministi. &*, *Fortasse supervacuum fuerit hic commorari. Sed quid ego diutius, cum tu optime noris? Illud quale sit, tu scias.* & his similia. Alioqui si apud iudicem cui nota causa est, narratio semper videtur supervacua, potest videri non semper esse etiam ipsa actio necessaria. ⁴ Alterum est de quo frequentius quaeritur, ⁵ an sit utique narratio proœmio subjicienda. Quod qui opinantur, non possunt videri nulla ratione ducti. Nam cum proœmium idcirco comparatum sit, ut iudex ad rem accipiendam fiat conciliator, docilior, & intentior, & probatio nisi causa prius cognita non possit adhiberi, protinus notitia rerum instruendus videtur. Sed hoc quoque interim mutat conditio causarum: nisi forte Marcus Tullius in

¹ *Cum præparatione quadam.] Præparatio est, cum alicujus rei factæ aut faciendæ rationem afferimus: ut orator hoc loco dicet, quamobrem narrare velit, cum negotium à iudice intelligatur. Turneb.*

² *Ad effugiendum tædium.] Fugere tædium est facere ne tu habeas: effugere vero, ne alius habeat. Idem.*

³ *Sicut, Meministi, &c.] Hæ formulæ referuntur ad simulationem, cuius vis est magna & in affectu augendo & in tædio auferendo. hujus meminit Fab. lib. 9. Idem.*

⁴ *Alterum est de quo.] Inductio nova quaestionis, An semper proœmio debeat*

subjici narratio. Porro duplex est ordo naturalis, vel artificialis, qui quidem exigit ut exordio subjiciatur narratio, Alter est contra artem, qui necessitati forensi subservit, ac plerunque naturalem partium ordinem immutat. Licet enim ante narrationem ea refutare crimina, quæ causæ non sunt, sed præcurrunt causam: ne si hæc fuerint confutata, nullus sit ad causam aditus. eoque fit ut causæ utilitate præcepta vincantur, & narratio exordio non statim subjiciatur. Idem.

⁵ *An sit utique, &c.] Quod hic dicit utique statim dicet protinus: mox semper. Pithœus.*

I Quam

in oratione pulcherrima, ¹ quam pro Milone scriptam reliquit, male distulisse narrationem videtur ² tribus præpositis quæstionibus: aut profuisset exponere *quomodo insidias Miloni fecisset Clodius*, si reum qui à se hominem occisum fateretur, defendi omnino fas non fuisset: *aut si jam præjudicio senatus damnatus esset Milo: aut si Cn. Pompejus, qui propter aliquam gratiam iudicium militibus armatis clauserat, tanquam adversus existimaretur.* Ergo hæ quoque quæstiones vim procemii obtinebunt, cum omnes iudicem præparaverint. Sed aliter ³ pro L. Murena postea quoque narravit, cum objecta diluit. Quod fiet utiliter, quoties crimen non repellendum tantum, ⁴ sed etiam transferendum erit, ut prius his defensis velut initium sit aliud culpandi narratio: ut *in armorum ratione antiquior cavendi quam ictum inferendi cura est.* Erunt quædam causæ (neque id raro) crimini quidem de quo cognitio est, faciles diluendo, sed multis antea vitæ flagitiis & gravibus criminibus onerata: ⁵ quæ prius amovenda

¹ *Quam pro Milone, &c.*] Hoc ideo ait, quia Cicero illam orationem pro Milone, quam nunc habemus, non dixit, sed tantum scripsit, ut notat Asconius. Alteram enim habuit, quæ tempore Asconii extabat. Turneb.

² *Tribus propositis quæstionibus.*] Ii, scilicet, *Negant intueri lucem fas esse ei qui à se hominem occisum fateatur.* Eadem, qua P. Clodius occisus est, Senatim iudicasse contra remp. esse factam. Quod Cn. Pompejus rogatione sua, & de re & de causa sua iudicavit. Idem.

³ *Pro L. Murena.*] Defendit Murenam accusatum ambitus Cicero, sed tamen ante narrationem multa dicit quam-obrem debeat Murenam defendere: quod vitio ei dabant Cato & Sulpitius. quanquam in ea oratione narratio non est: ut multi merito pro Vareno legendam putent. In oratione enim pro Murena non tam narratio est quam propositio, qua dicit, *Intelligo, iudices, tres totius accusationis partes fuisse, & earum unam in reprehensione vitæ, alteram in con-*

tentione dignitatis, tertiam in crimine ambitus esse versatam. Ego puto quæstiones de vita & dignitate interpositas esse. narratio enim si qua esse deberet, non de his sed de quæstione ambitus erat futura. Itaque eam ad tertium usque locum distulit Cicero. Idem. Sed aliter pro L. Murena, &c.] An leg. Sed reo quoque postea narrabit, cum objecta diluit, quod fiet utiliter quotiens non repetendum ut prius defensi velut initium sit. ut in, &c. Pithæus.

⁴ *Sed etiam transferendum erit.*] Ut in anticategoria, cum in adversarium crimen rejicimus quod objicit nobis: aut in translatione criminis, qua utitur Cic. in oratione pro Milone & pro Sexto Roscio. Turneb.

⁵ *Quæ prius amovenda sunt.*] Cum ejus quem defendis persona turpitudine vitæ superioris laborat, idque crimen de quo agitur gravius reddit, antequam id de quo lis est exponas & confirmes, crimina illa refutare debes: aut si id fieri non potest, labefactare. Idem.

lienda sunt, ut propitius iudex defensionem ipsius negotii, cuius propria quæstio est, audiat: ut si defendendus est M. Cælius, nonne optime patronus occurrat prius *convitiis luxuria, petulantia, impudicitia, quam veneficii*, in quibus solis omnis Ciceronis versatur oratio: deinde ² tum narret de bonis paulatim, totamque dein explicet *causam*, quæ est ipsius actione defensa? ³ Sed nos ducit scholarum consuetudo, in quibus certa quædam ponuntur, quæ *themata* dicimus, præter quæ nihil est diluendum. Ideoque *narratio* proœmio semper subjungitur. Inde libertas declamatoribus, ⁴ ut etiam secundo partis suæ loco narrare videantur. Nam quum pro petitore dicunt, & expositione, tanquam prius agant, uti solent: ⁵ & contradictione, tanquam respondeant: id quod fit non recte. ⁶ Nam cum sit *declamatio, forensium actionum meditatio*, cur non utrunque protinus locum exerceat? Cujus rationis ignari, ex more cui assueverunt, nihil in foro putant esse mutandum. Sed in scholasticis quoque nonnunquam evenit ut pro narratione sit propositio. ⁷ Nam quid exponet qui zelotypum malæ tractationis accusat? aut qui Cynicum apud censores reum de moribus facit, cum totum crimen uno verbo in qualibet actionis parte

¹ *Impudicitie quam veneficii.*] Nam Cælius accusabatur quod venenum adversus Clodiam comparasset: parum tamen pudice vitam antea transegerat. *Idem.*

² *Tum narret de bonis paulatim, &c.*] An, cum narret de bonis Pellæ totamque de vi explicet causam.

³ *Sed nos ducit.*] Ex declamandi ratione factum est ut *narratio* exordio semper subjiceretur. nam proponitur thema quod breviter argumentum totum complectitur. nihil autem extrinsecus adhibetur de *personarum antea acta vita*, quæ res ordinem immutare solet. *Tur- nebus.*

⁴ *Ut etiam in secundo partis suæ loco, &c.*] Duplex esse potest intellectus,

aut quod declamatores cum antea res exposita sit, iterum eam narrent: aut quod etiam iterum narrare soleant loco partis adversæ. *Idem.*

⁵ *Et contradictione.*] De illis contradictionibus vide *Fab. l. 5. in c. de refutatione.* *Idem.*

⁶ *Nam cum sit declamatio.*] Reprehendit declamatores qui male confundant officia, quæ alioqui erant sejungenda: quemadmodum lib. 5. ineptas reprehendit contradictiones. *Idem.*

⁷ *Nam quid exponet, &c.*] Utrunque narratur in *declamatione*, aliquando duntaxat proponitur. Hoc autem thema declamatorium est. Accusat autem virum uxor malæ tractationis, cum miseris modis ab eo afficitur. *Idem.*

i Narratio

parte posito satis indicetur? Sed hæc hæctenus. Nunc quæ sit narrandi ratio, jungam. ¹ *Narratio est rei factæ* ² *aut non factæ utilis ad persuadendum expositio.* Vel (ut Apollodorus finit) *oratio docens auditorem quid in controversia sit.* Eam plerique scriptores, maxime qui sunt ab Isocrate, volunt esse *lucidam, brevem, verisimilem.* Nec enim refert an pro *lucida* perspicuam, pro *verisimili* probabilem credibilemve dicamus. Eadem nobis placet divisio: ³ *quanquam* & Aristoteles ab Isocrate parte in una ⁴ *dissenferit*, præceptum brevitatis irridens, tanquam necesse sit longam aut brevem esse expositionem, nec liceat ire per medium. Theodori quoque solam relinquunt ultimam partem, quia nec breviter utique nec dilucide semper sit utile exponere. Quo diligentius distinguenda sunt singula, ut quid quoque loco profit, ostendam. ⁵ *Narratio* est aut tota pro nobis, aut tota pro adversario, aut mixta ex utrisque. Si erit tota pro nobis, contenti sumus iis tribus partibus, per quas efficitur quo iudex facilius intelligat, meminerit, credat. Nec quisquam reprehensione dignum putet, quod proposuerim eam quæ sit tota pro nobis, debere esse verisimilem, cum vera sit. Sunt enim plurima vera quidem, sed parum credibilia, sicut falsa quoque frequenter verisimilia. Quare non minus laborandum est ut iudex quæ vera dicimus, quam quæ fingimus, credat. ⁶ *Sunt quidem hæc, quas supra retuli,*

virtutes

¹ *Narratio est rei factæ, &c.]* Valla hoc loco legit, *velut factæ*: quæ videtur esse probabilior lectio, cum ita Cicero finiat in *lib. de Inventione*. qui tamen, *non factæ* legunt, id positum dicunt ob reum, qui in causis conjugalibus rem se non fecisse narrat. *Idem.*

² *Aut non factæ.]* Alii leg. *vel, ut factæ utilis, &c.* Pithæus.

³ *Quanquam & Aristoteles.]* Aristoteles *lib. 3. cap. 16. ad Theodecten*, eos irridet qui *narrationem esse brevem* volunt. nam cum sit officium oratoris bene di-

cere, id non positum est in longo aut brevi, sed in mediocri. Attamen cum *brevitatem* dicimus, pro *mediocritate* hinc usurpamus. *Turneb.*

⁴ *Dissenferit.]* *Dissentit.* Pithæus.

⁵ *Narratio est aut tota, &c.]* Huc pertinet ista divisio, ut ostendar quibus narrationis virtutibus sit utendum. nam quædam *narratio* magis veri similitudinem desiderat, alia omnes partes, atque ita deinceps. *Turneb.*

⁶ *Sunt quidem hæc, &c.]* Hoc præceptum ex *secundo de Oratore* est sumptum. nam illic *Cic. narrationis virtutes*

virtutes, aliarum quoque partium. ¹ Nam & per totam actionem vitanda est obscuritas, & modus ubique custodiendus, & credibilia esse oportet omnia quæ dicuntur. Maximeque hæc in ea parte custodienda sunt, quæ prima iudicem docet: in qua si acciderit ut ² aut non intelligat, ³ aut non meminerit, ⁴ aut non credat, frustra in reliquis laborabimus. ⁵ Erit autem *aperta narratio atque dilucida*, si fuerit primum exposita verbis propriis & significantibus, & non sordidis quidem non tamen exquisitis, & ab usu remotis: ⁶ tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis, ipsa etiam pronuntiatione in hoc accommodata, ut iudex quæ dicuntur, ⁷ quam facillime accipiat. ⁸ Quæ quidem virtus negligitur à plurimis, qui ad clamorem dispositæ vel etiam forte circumfusæ multitudinis compositi, non ferunt illud intentionis silentium: nec sibi diferti videntur, nisi omnia tumultu ac vociferatione concusserint: rem indicare sermonis quotidiani, & in quemcunque

non magis esse docet ejus, quam argumentationis, quam exordii: quod antea dixit quoque Fabius de *virtutibus exordii*. Idem.

¹ *Nam & per totam, &c.*] Hoc item ex 2. de Orat. Cicero. Apertam enim narrationem tam esse oportet quam cæteras, sed hoc magis in hac elaborandum est, quod & difficilius est, non esse obscurum in re narranda, quam aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: & majore periculo hæc pars orationis obscurior est quam cætera, vel quia si quo alio in loco est dictum, quid obscurius, tantum id petit quod ita dictum est, *narratio totam obsecrat orationem*: vel quod alia possis semel si obscurius dixeris, dicere alio loco planius, narrationi unus in causa locus, &c. quæ seq. Idem.

² *Aut non intelligat.*] Sit ergo *aperta & lucida*. Idem.

³ *Aut non meminerit.*] Sit *brevis*, ut eo magis memoria teneat. Idem.

⁴ *Aut non credat.*] Sit *verisimilis &*

credibilis. Idem.

⁵ *Erit autem perspicua.*] Cicero loco supradicto, *Erit autem perspicua narratio*, si verbis usitatis, si ordine temporum conservato, si non interrupte narrabitur, & cætera quæ sequuntur. Sulpitius Victor *narrationem apertam* fieri ait, si à recto casu incipiat, ut ferme sunt *narrationes Tullianæ*. Porro quæ ratione perspicua fiat oratio, abunde explicat *Fabius lib. 8.* cujus præceptiones huc sunt transferendæ. Idem.

⁶ *Tum distincta rebus.*] Tribus rebus perspicua fit narratio, *verbis, rebus, & ipsa actione*. de his igitur tribus agit *Fabius*. Idem.

⁷ *Quam facillime accipiat.*] *Fabius libro undecimo capite de pronuntiatione*, quam requirat narratio actionem docet. Idem.

⁸ *Quæ quidem virtus.*] *Cicero in Orator. & Fabius ipse* frequenter alias sedatam & tranquillam esse debere actionem pronuntiationemque in narrationibus existimant. Idem.

que etiam indoctorum cadentis, existimant: cum interim quod tanquam facile contemnunt, ¹ nescias præstare minus velint, an possint. Neque enim aliud in eloquentia cuncta experti difficilius reperient, quam id quod se dicturos fuisse omnes putant, postquam audierunt: quia non bona judicant esse illa, sed vera. Tum autem optime dicit orator, cum videtur vera dicere. At nunc velut campum nacti expositionis, hinc potissimum & vocem flectunt, & cervicem reponunt, ² & brachium in latus jactant, totoque & rerum & verborum & compositionis genere lasciviunt: deinde (id quod sit monstro simile) placet actio, causa non intelligitur. Verum hæc omittamus ne minus gratiæ præcipiendo recta, quam offensæ reprehendendo prava, mereamur. ³ *Brevis erit narratio* ante omnia, si inde cœperimus rem exponere, unde ad judicem pertinet: deinde, si nihil extra causam dixerimus: tum etiam si reciderimus omnia, quibus sublatis, nec cognitioni quicquam nec utilitati detrahatur. ⁴ Solet enim esse quædam partium brevitates, quæ ⁵ longam tamen efficit summam. *In portum veni, navim prospexi, quanti veheret interrogavi, de precio conveni, conscendi, sublata sunt ancora, solvimus oram, proVecti sumus.* Nihil horum dici celerius potest, sed sufficit dicere, *è portu navigavi.* Et quoties exitus rei satis ostendit priora, debemus

¹ *Nescias præstare minus velint, &c.]* *Istis cacozelis & voluntatem & facultatem detrahit Fabius perspicue dicendi: nec enim dicunt aperte, quia illis hoc non placet: & ut dicere velint, non tamen poterunt. Idem.*

² *Et brachium in latus jactant.]* In narratione actio debet esse lenior & sermoni quotidiano propinquior. hæc autem apta est contentionibus & majoribus affectibus. *Idem.*

³ *Brevis erit narratio.]* Vide *Cic. secundum de Orat.* ubi hæc doctissime tradit. item *lib. 1. de Inven.* Libet huc adscribere præceptum *Plinii junioris lib. 5. epist. elegantiss.* In summa ego officium

scriptoris existimo, titulum suum legat, atque identidem interroget se quid cœperit scribere: sciatque si materia immoratur, non esse longum, longissimum si aliquid accersit atque attrahit, & quæ seq. Quod opportune ab brevitate narrationis referri potest. Idem.

⁴ *Solet enim esse.]* Hæc exponendi forma *epitrochastos* vocatur. quanquam autem breviter videtur rem percurrere, tamen multitudine membrorum in prolixitatem cadit. *Idem.*

⁵ *Longam tamen efficit summam.]* Infra dicit: *Quædam in partibus blandiuntur, sed in summam non consentiunt.* *Pithæus.*

bemus hoc esse contenti, quo reliqua intelliguntur. Quare cum dicere liceat, *Est mihi filius juvenis*, omnia illa supervacua, *cupidus ego liberorum, uxorem duxi, natum sustuli, filium educavi, in adolescentiam perduxi.* ¹ Ideoque Græcorum aliqui aliud circuncisam expositionem, id est *σύντομον*, aliud brevem putaverunt: quod illa supervacuis careret, hæc posset aliquid ex necessariis desiderare. Nos autem breviter in hoc ponimus, non ut minus, sed ne plus dicatur quam oporteat. Nam iterationes quidem, ² & *τωβλογίας* & *πειρασολογίας*, quas in narratione vitandas quidam scriptores artium tradiderunt, transeo. Sunt enim hæc vitia non tantum brevitatis gratia refugienda. Non minus autem cavenda erit, quæ nimium corripientes omnia sequitur obscuritas: ³ satiusque est aliquid narrationi superesse, quam deesse. Nam supervacua cum tædio dicuntur, necessaria cum periculo subtrahuntur. Quare vitanda etiam illa Salustiana (quanquam in ipso virtutis locum obtinet) brevitatis, & abruptum sermonis genus: quod ociosum fortasse lectorem minus fallit, audientem transvolat, nec dum repetatur expectat: cum præsertim lector non fere sit nisi eruditus, judicem rura plerunque ⁴ in decurias mittant, de eo pronuntiaturum, quod intellexerit: ut fortasse ubique,

in

¹ Ideoque Græcorum aliqui.] *Σύντομία*, id est, *concisio*, expositio est apud Græcos cui nihil deest aut superest, opponiturque τῇ μακρολογίᾳ, quæ aliquid supervacuum habet. At Græcis est *brevitas*, cum ita strictim narratur, ut aliquid desideretur: cui opinioni non assentitur Fabius, qui breviter in mediocritate ponit. *Turneb.*

² Et τωβλογίας & πειρασολ.] *Τωβλογία* est ejusdem verbi aut sermonis iteratio otiosa: *πειρασολογία* vero sermo est supervacuum. Porro hæc non solum vitanda sunt, quia contra breviter fiunt, sed quia contra orationis ornatum, ut docet *Fabius libro octavo*. Idem.

³ Satisque est aliquid.] Nam ut libro 1. 12. ait Fab. non tam obest audire supervacua, quam ignorare necessaria. Cic. tamen in *Orat.* In omnibus rebus videndum est quatenus. etsi enim suis cuique modus est, tamen magis offendit nimium quam parum. non de narratione hic loquitur, sed de genere dicendi. Lege de hac re *Rodolphum libro tertio, capite quinto*. Idem.

⁴ In decurias mittant.] Equites cum senatoribus judicabant, erantque in decurias divisi, id est in portiones, ac per vices de causis cognoscebant. ipsi porro *Equites* agriculturæ sæpenumero vacabant, homines plerunque *indocti*. quod ait Cic. pro *Cluentio*. Idem.

in narratione tamen utique præcipue ¹ media hæc tenenda sit via dicendi, *quantum opus est, quantum satis est.* ² *Quantum opus est* autem, non ita solum accipi volo, quantum ad judicandum sufficit: quia non inornata debet esse brevitatis, alioqui sit indocta. nam & fallit voluptas, & minus longa quæ delectant videntur: *ut amœnum ac molle iter, etiam si est spatii amplioris, minus fatigat, quam durum* ³ *arduumque compendium.* ⁴ Nec enim mihi unquam tanta fuerit cura brevitas, ut non ea quæ credibilem faciunt expositionem, inferi velim. Simplex enim, & undique præcisa, non tam *narratio* vocari potest, quam *confusio.* ⁵ Sunt porro multæ conditione ipsa rei longæ narrationes, quibus extrema (ut præcepi) præmii parte ad intentionem præparandus est iudex: deinde curandum, ut omni arte vel ex ⁶ spatio ejus detrahamus aliquid, vel ex tædio. Ut minus longa sit efficiamus, quæ poterimus differendo, non tamen sine mentione eorum quæ differemus. *Quas causas occidendi habuerit, quos assumpserit conscios, quemadmodum disposuerit insidias,* probationis loco dicam. Quædam vero ex ordine præmittenda, quale est apud Ciceronem, ⁷ *Moritur Fulcinius:* multa enim quæ sunt in re, quia remota sunt à causa præmittam. At partitio tædium levat. Dicam quæ acta sint ante ipsum rei contractum, dicam quæ in re ipsa, dicam quæ postea. Ita tres potius modicæ narrationes videbuntur, quam una longa. Interim expediet expositiones
brevis

¹ *Media hæc tenenda sit via.]* Hæc elegantiss. apud Rodolphum lib. 3. cap. 5. traduntur. *Idem.*

² *Quantum opus est autem.]* Cum breviter narrabimus, ornamenta tamen *narrationi* erunt adhibenda, idque eo magis erit faciendum, quanto narratio erit prolixior. nam voluptas ex prolixitate detrahit. *Idem.*

³ *Arduumque.]* *Aridumque.*

⁴ *Nec enim mihi unquam t. c. f.]* Vide Plin. lib. 1. Epist. 10. Ammian. Marcel-

lin. lib. 15. cap. 1. Martial. lib. 2. Epigr. 77. v. 7.

⁵ *Sunt porro multæ.]* Nonnullæ sunt suapte natura longæ nimis *narrationes*, quare quatuor subjicit præceptiones quibus & tædium & prolixitas vitatur, cum aliquid præmittimus, differimus, *partitione utimur, & interfatione.* Turnebus.

⁶ *Spatio.]* Id est, longitudine.

⁷ *Moritur Fulcinius.]* Ex oratione pro *A. Cæcina.* Turneb.

brevi ¹interfatione distinguere. *Audistis quæ ante acta sunt, accipite nunc quæ insequuntur.* Reficietur enim iudex priorum fine, & se velut ad novum rursus initium præparabit. Si tamen adhibitis his quoque artibus in longum exierit ordo rerum, erit non inutilis in extrema parte ²commonitio: quod Cicero etiam in brevi narratione facit. *Adhuc, Cæsar, Q. Ligarius omni culpa caret. domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem belli suspicionem, &c.* ³Credibilis autem erit narratio ante omnia si prius consulerimus nostrum animum, ne quid ⁴naturæ dicamus adversum: deinde si causas ac rationes factis præposuerimus, non omnibus, sed de quibus quæritur. Si personas convenientes iis, quæ facta credi volumus constituerimus: ut *furti reum*, ⁵*cupidum*: *adulterii, libidinosum*: *homicidii*, ⁶*temerarium*. Vel contra, si defendemus. Præterea loca, tempora, & similia. ⁷Est autem quidam etiam ductus rei credibilis,

¹ *Interfatione distinguere.*] *Interfationem* appellat Fabius propositionem quæ commonitionis causa aut levandi iudicis gratia inter narrationis partes inferitur. *Idem.*

² *Commonitio.*] *Commonitionem* hinc appellat Fabius repetitionem quandam, quæ epilogi more breviter recolligat, quod in narratione positum est ad commonefaciendum iudicem. *Idem.* *Commonitio.*] *Al. commotio.*

³ *Credibilis autem.*] *Credibilis* erit narratio, si secundum naturam dicamus, si rationem præcipuis quæstionibus reddamus, si decorum servemus, præterea si circumstantias adjunxerimus, easque servaverimus. *Turneb.*

⁴ *Naturæ diversum.*] Ut hominem se aut uxorem aut parentem occidisse. eos enim quisque natura diligit: ut *timidus* cædem faciat, *liberalis* furetur, *puer* virginem violet, *senex* pudicitiam insidietur, nihilque recte consuluerit, *vir fortis* timide supplicaverit, & hujusmodi adversa naturæ. & si quid ex his advenit, in eo elaborandum erit, ut id

credibile ostendamus. ut Cicero *pro Cluentio*, omne Cluentii periculum à matre esse, ideoque odii causam matris in filium & impudicam matris audaciam multis ostendit. Videndum igitur quæ sit *natura rerum & personarum*, quid conveniat, quid disconveniat. *Idem.*

⁵ *Cupidum.*] *Avarum*, vel ejus rei quam furatur appetentem. *Idem.*

⁶ *Temerarium.*] *Audacem* Clodium Cic. semper describit. *Idem.*

⁷ *Est autem quidam etiam.*] *Ductum* appellat Fabius aptam & convenientem rerum connexionem, quæ sponte jungi videantur: qualis est in *comædiis*. *Comici* enim, quoniam res quam describunt ficta est, maxime laborant, ut eam credibilem faciant, ideoque quasdam œconomias observant per quas ex eo quod antecessit, indicant quod futurum est; appellaturque ille *ductus rei credibilis*. Quod etiam observatur in *mimis*: quo nomine appellantur *fabulæ* quædam quæ positæ sunt in vilium personarum imitatione. *Idem.*

I Semina

dibilis, qualis in comœdiis, & in mimis. Aliqua enim naturaliter sequuntur & cohærent, ut si bene priora narra- veris, iudex ipse, quod postea sis narraturus, expectet. Ne illud quidem fuerit inutile, ¹ femina quædam probationum spargere: verum sic, ut narrationem esse meminimus, non probationem. Nonnunquam etiam argumento aliquo confirmabimus quod proposuerimus, sed simplici & brevi: ² ut in veneficiis, *Sanus bibit, statim concidit, livor ac tumor confestim est insecutus.* Hoc faciunt & illæ præparaciones cum *reus dicitur robustus, armatus, sollicitus, contra infirmos, inermes, securos.* Omnia denique quæ probatione tractaturi sumus, *personam, causam, locum, tempus, instrumentum, occasionem*, narratione delibabimus. ³ Aliquando si destituti fuerimus his, etiam fatebimur vix esse credibile, sed verum, & hoc majus habendum scelus: *nescire nos quomodo factum sit, aut quare: mirari, sed probaturos.* Optimæ vero præparaciones erunt ⁴ quæ latuerint, ut à Cicerone sunt quidem utilissime prædicta omnia per quæ *Miloni Clodius, non Clodio Milo insidiatus* esse videatur: ⁵ plurimum tamen facit illa callidissima simplicitatis imitatio: *Milo autem cum in senatu fuisset eo die quoad senatus est dimissus, domum venit: calceos & vestimenta mutavit, paulisper dum se uxor, ut sit, comparat,*

comino-

1 *Semina probationum.*] Ut pro Milone Clodii *minæ*, Clodii Milonisque *habitus*, & similia. Nam cum totius confirmationis & refutationis fundamentum sit *narratio*, non est dubium quin semina probationum continere debeat. Fluunt autem *probationes* omnes à locis uniuscujusque constitutionis, maxime propriis, quos in aliqua circumstantiarum fundari necesse est. *Idem.*

2 *Ut in veneficiis sanus bibit.*] Vide exemplum in oratione pro Cluentio. *Idem.*

3 *Aliquando si destituti.*] Aliquando *occupationibus* est utendum, cum argumenta circumstantiarum nobis desunt, dicendumque reum quassisse facinori

suo latebras, ut impunitus peccaret, tamen nos esse probaturos. *Idem.*

4 *Quæ latuerint.*] Dissimilata & quæ iudicem fallant, suæque simplicitate in iudicium animos irrepant. *Idem.*

5 *Plurimum tamen.*] *Simplex oratio* multum facit ad credibilitatem. nam cum subdola non sit, sed humilis, facile subit iudicis animum. hanc orationis formam Trapezuntius vocat *extenuationem*. Ut enim homines simplices in mendacii suspicionem haud temere veniunt, ita quoque hæc morum simplicitatem imitata aliquoties plus fidei meretur, quam arte contorta. Adeo verum est proverbium, *Veritatis simplicem esse orationem.* *Idem.*

1 *Frigida*

commoratus est. Quam nihil preparato, nihil festinato fecisse videtur Milo! Quod non solum rebus ipsis vir eloquentissimus, quibus moras & lentum profectiois ordinem ducit, sed verbis etiam vulgaribus & quotidianis, & arte occulta consecutus est: quæ si aliter dicta essent, strepitu ipsum judicem, deinde patronum excitassent. ¹ Frigida videntur ista plerisque: sed hoc ipsum manifestum est, quomodo judicem fefellerit, quod vix à lectore deprehenditur. Hæc sunt quæ credibilem faciunt expositionem. ² Nam ne contraria aut sibi repugnantia in narratione dicamus, sicut præcipiendum est, is reliqua frustra docetur: etiamsi quidam scriptores artium hoc quoque tanquam occultum & à se prudenter erutum, tradunt. ³ His tribus narrandi virtutibus adjiciunt quidem *magnificentiam* quam *μεγαλοπρέπειαν* vocant, quæ neque in omnes causas cadit (nam quid in plerisque judiciis privatis de re certa credita, locato & conducto, interdictis, habere loci potest supra modum se tollens oratio?) nec semper est utilis, ut vel proximo exemplo Miloniano patet. Et meminerimus multas esse causas, in quibus confitendum, excusandum, summittendum sit quod exponimus: quibus omnibus aliena est illa magnificentiae virtus. Quare non magis proprium narrationis est *magnifice dicere*, quam *miserabiliter*, *invidiose*, *graviter*, *dulciter*, *urbane*: quæ cum suo quæque loco sint laudabilia, non sunt huic parti proprie assignata, & velut ⁴ dedita. Illa quoque ut narrationi apta, ita cæteris partibus communis est virtus, quam

Theo-

¹ *Frigida videntur.*] *Anthypophora*, qua objectioni quorundam occurrit, hanc tantam diligentiam vicio Fab. verentium. Si illa *orationis simplicitas* ita lectoris animum subit & fallit, qui tamen auditore (ut antea dixit) peritior est, dubium non est quin etiam judicem fefellerit. *Idem.*

² *Nam ne contraria.*] Rapit quosdam in invidiam qui hoc ut magnum quid percipere voluerunt, quod non solum

in narratione, sed tota oratione cavendum est: quod Cicero multis in locis adversariis suis objicit, sed præcipue *pro Sexto Roscio*, c. *Erutio*. *Idem.*

³ *His tribus narrandi.*] Virtus est superiori contraria, appellaturque à Trapezuntio *amplificatio*, ut superior, *extenuatio*. solet autem & sententiarum & verborum magnitudine rem attollere. *Idem.*

⁴ *Dedita.*] A. *debita*.

I *Fucum-*

Theodectes huic uni proprie dedit; non enim magnificam modo vult esse, verum etiam jucundam expositionem.² Sunt qui adjiciant his evidentiam, quæ ἐνδείξις græce vocatur. Neque ego quenquam deceperim,³ ut dissimulem Ciceroni quoque plures partes placere. Nam præterquam planam, & brevem & credibilem, vult esse evidentem,⁴ moratam cum dignitate. Sed in oratione morata debent esse omnia cum dignitate quæ poterunt. *Evidentia* in narratione, quantum ego intelligo, est quidem magna virtus, cum quid veri non dicendum, sed quodammodo etiam ostendendum est: sed subjici perspicuitati potest:⁵ quam quidam etiam contrariam interim putaverunt, quia in quibusdam causis obscuranda veritas est, quod est ridiculum. Nam qui obscurare vult,⁶ narrat falsa pro veris: in quo debet laborare ut videantur quam evidentissima.⁷ Sed quatinus

1 *Jucundam expositionem.*] Theodectes magnificentiam & audentiam partes narrationis esse dicit. Porro Cicero in *Partit. & secundo de Oratore* jucundam quoque esse voluit, ita tamen ut ea virtus non esset necessaria narrationi, sed assumpta potius ad ornandum. hanc Fab. toti orationi communem facit. Turneb.

2 *Sunt qui adjiciant.*] Cicero in *Partitionibus* discrimen ponit inter perspicuitatem, & evidentiam, quam ipse illustrationem facit. nam perspicuitas tantum rem explicat & aperit, illustratio vero seu evidentia rem ita repræsentat & illustrat ut geri videatur. ergo minor perspicuitas quam evidentia. recte tamen Fab. perspicuitati evidentiam subjicit. huc pertinent illa quæ dicuntur à Græcis ἐνδείξις, quæ sunt orationes & descriptiones evidentes, quales hodie feruntur Callistrati. Idem.

3 *Ut dissimulem Cic. &c.*] Cicero in *Top.* tres putat virtuti narrationi necessarias, probabilitatem, perspicuitatem, & brevitatem: tres vero ad ornatum pertinentes, ut sit evidens, morata, & dignitate. in *Partitionibus* vero & 2. de

Oratore duas tantum posuit necessarias, probabilitatem & perspicuitatem, reliquitque brevitatem: unam tantum ad ornatum, jucunditatem. Idem.

4 *Moratam cum dignitate.*] Morata dicitur oratio, quæ mores aptos convenientesque affectus personis tribuit. vocant Græci ἠθοποιὸν λόγον, moratam orationem. ut Dionysius ait, de *Lysia* loquens, quæ ἠθοποιεῖ καὶ ἀρεσκιδιάζει ἀκούσας τῷ λόγῳ πιστὴ καὶ χρηστὴ, ἀγαγεῖσθαι αὐτοῖς ἀσείας ἀπολιθεῖς, καὶ πάλιν μετέξαι ἀκούστων. Quare in *Top.* interdum est ubi moderata pro morata legitur. Idem.

5 *Quam quidam etiam.*] Theodorei putant in narrationibus quæ totæ sunt contra nos, obscuritatem esse debere. quocirca quo illic pacto sit narrandum, docebit Fabius. Idem.

6 *Narrat falsa pro veris.*] Ut *Sinon Virgilianus* facit sibi fidem, obscurando veritatem, miscendo falsis vera. Idem.

7 *Sed quatinus etiam.*] Transitus ad secundum membrum narrationis, si contra nos erit, refellens eorum opinionem qui tunc non esse narrandum volunt:

tinus etiam ¹ sorte quadam pervenimus ad difficilius narrationum genus, jam de his loquamur, in quibus res contra nos erit: quo loco nonnulli prætereundam narrationem putaverunt. Et sane nihil est facilius, nisi prorsus totam causam omnino non agere. Sed si aliqua justa ratione hujusmodi susceperis litem: cujus artis est, malam esse causam silentio confiteri? Nisi forte tam hebes futurus est iudex, ut secundum id pronuntiet, quod sciet narrare te noluisse. Neque inficias eo, in narratione ut aliqua neganda, aliqua adjicienda, aliqua mutanda, sic aliqua etiam tacenda: ² sed tacenda quæ tacere oportebit, & liberum erit. Quod fit nonnunquam brevitatis quoque gratia, quale illud est, *Respondit quod ei visum est*. Distinguamus igitur genera causarum. ³ Nanque in quibus non *de culpa* quæritur, sed *de actione*, etiam si erunt contra nos themata, confiteri nobis licebit: *Pecuniam de templo sustulit, sed privatam: non ideo sacrilegus est.* ⁴ *Virginem rapuit, non tamen optio patri dabitur.* ⁵ *Ingenuum stupravit, & stupratus se suspendit: non tamen ideo stuprator capite ut causa mortis punietur: sed decem millia, que poena stupratori constituta est, dabit.* Verum in his quoque confessionibus est aliquid quod ex invidia quam expositio adver-

Iunt: quia sic nostram causam malam confitebimur, ideoque tunc etiam vel maxime narrandum erit. In hanc autem sententiam inclinare videtur Cic. lib. 2. de Oratore, & in Partit. Ait enim quod in narrationibus est molestum, illud esse amputandum, aut totam narrationem relinquendam, si tota molesta erit. Idem.

¹ Sorte.] Forte. Pith.

² Sed tacenda, &c.] In narrationibus liberum est tacere, quæ vel crimen, vel suspicionem faciunt, omniaque ea quæ lædunt: dummodo non sunt ex iis quibus maxime cognitio iudicis nititur. Turneb.

³ Nanque in quibus.] In causis translativis, quibus rectam criminationem aut petitionem eludimus, factum quod

etiam nobis nocet confiteri possumus, quia tum de eo non pronunciat iudex. De culpa autem quæritur in tribus generibus causarum, quæ nascuntur ex his quæstionibus, an sit, quid sit, & quale sit. De actione vero in his quæ constitutionis vocantur, in quibus de modo agendi. Idem.

⁴ Virginem rapuit.] Nam lex erat, ut puella rapta nuptias aut mortem raptoris eligeret. Idem.

⁵ Ingenuum stupravit.] Ad legem Juliam de stupris, statuitur stuprum committi in muliere ingenua, libera, vel vidua, etiam in virgine & puero. Videtur autem significare, lege constitutum esse, ut si quis ingenuum stuprasset, decem milia persolveret. Idem.

I Mollino

adversarii fecit, detrahi possit, cum etiam servi nostri de peccatis suis ¹ mollius loquantur. Quædam enim quasi non narrantes mitigabimus: *Non quidem* (ut adversarius dicit) *consilium furti in templum attulit*, nec diu captavit ejus rei tempus: *sed occasione* & ² *absentia custodum corruptus*, & *pecunia*, quæ nimium quam in animis hominum potest, victus est. *Sed quid refert? peccavit, & fur est.* nihil attinet id defendere, cujus pœnam non recusamus. Interdum quasi damnemus ipsi: *Vis te dicam vino impulsus? errore lapsus? nocte deceptus? vera sunt ista fortasse: tu tamen ingenuum stuprasti, solve decem millia.* ³ Nonnunquam ⁴ propositione præparari potest causa, & deinde exponi. *Contraria sunt omnia tribus filiis, qui in mortem patris conjurarant sortiti nocte singuli per ordinem cum ferro cubiculum intrarunt patre dormiente. cum occidere eum nemo potuisset, excitato omnia indicarunt.* ⁵ Si tamen pater ⁶ qui divisit patrimonium, & reos parricidii defendit, sic agat. *Quod contra legem sufficit, parricidium obicitur juvenibus quorum pater vivit, atque etiam liberis suis adest.* ⁷ ordinem rei narrare quidem nihil necesse est, cum ad legem nihil pertineat: sed si confessionem meæ culpæ exigitis, ego fui pater durus, & patrimonii, quod jam melius ab his administrari poterat, tenax custos. *Deinde subjicitur, stimulos ab iis quorum indulgentiores parentes erant: semper tamen eum habuisse animum, qui sit eventu deprehensus, ut occidere patrem*

¹ *Mollius loquantur.*] Vitia sua mitigent, & leviora faciant & ostendant. Subest autem hic argumentum à minori ad majus, si servi vitia sua excusant, multo magis & nostra excusabimus. *Turneb.*

² *Absentia custodum corruptus.*] *Custodes* appellat *edituos*, qui tuendis templis rebusque sacris præficiuntur. *Idem.*

³ *Nonnunquam propositione.*] Aliquando utimur *parascene*, qua judicis animum præparamus & rei invidiam diminuiamus. Tamen si fere semper *propositio* locum habeat ubi *narratio*, interim tamen in eadem causa & *propositione*

utimur & *narratione*. Verum *propositio* nihil aliud erit, nisi *preparatio* seu *præmunitio* ad *narrationem*. *Idem.*

⁴ *Propositione.*] *Præpositione*. *Pith.*

⁵ *Si tamen pater.*] Intelligere opus est legem fuisse, ne filii qui parricidium fecissent, aliquid de bonis patris caperent. igitur in hoc themate gentiles & agnati petunt hæreditatem, filiosque accusant. *Turneb.*

⁶ *Qui divisit.*] *Qui non divisit*. *Pith.*

⁷ *Ordinem rei narrare.*] *Ex ordine rem narrare*, utrunque dicimus. *Turneb.*

patrem non possent. Nec enim jurejurando opus fuisse, si alioqui hoc mentis habuissent: nec forte, nisi quod se quisque eximi voluerit. Omnia hæc qualiacunque placidioribus animis accipientur, illa brevi primæ propositionis defensione mollita. ¹ At cum quæritur *an factum sit, vel quale factum sit*, licet omnia contra nos sint, quomodo tamen evitare expositionem salva causæ ratione possumus? Narravit accusator, nec ita, ut quæ essent acta tantum indicaret, sed adjecit invidiam, rem verbis exasperavit, accesserunt probationes, peroratio incendit, & iræ plenos reliquit. Expectat naturaliter judex quid narretur à nobis. Si nihil exponimus, illa esse, quæ adversarius dixit, & talia qualia dixit, credat necesse est. Quid ergo? eadem exponemus? Si de qualitate agetur, cujus tum demum quæstio est, cum de re constat, eadem, ² sed non eodem modo: alias causas, aliam rationem dabo. ³ Verbis elevare quædam licebit: *luxuria, hilaritatis: avaritia, parsymonia: negligentia, simplicitatis nomine lenietur. Vultu denique, voce, habitu, vel favoris aliquid, vel miserationis merebor.* ⁴ Solet nonnunquam movere lacrymas ipsa confessio. Atque ego libenter interrogem, sint ne illi defensori quæ non narraverint, necne? Nam si neque defenderint, neque narraverint, tota causa prodetur. ⁵ At si defensori sunt, proponere certe plerun-

¹ *At cum quæritur.*] Cum narratio tota est contra nos, quo pacto narrandum sit in *actione & definitione*, quam actioni subjecit, dixit, nunc quo pacto in reliquis statibus. neque enim in illis omittenda est narratio, ut putant *Theodorei*. Idem.

² *Sed non eodem modo.*] In qualitate si omnia contra te erunt, tamen adhibitis convenientibus causis efficies ut aut minus videatur iniqua aut certe æquana. quod per se injustum videtur, aliquando justum efficitur ex causis & circumstantiis. Idem.

³ *Verbis elevare.*] Quædam vitia sunt in virtutum vicinia, in quibus præcipit

Arist. ut *derivatione* utamur & *deflectione*. hoc etiam præcipit Fab. lib. 2. cap. 13. & lib. 3. cap. de *deliberativo genere*. De quibus Cic. in *partitione*. Exemplum est pro *Muræna*. Idem.

⁴ *Solet nonnunquam.*] *Confessio* tum lacrymas movet, cum factum quidem miserabile est, sed affertur ejus justa ratio & causa, alioqui nobis obesset *confessio*, ut apud Cic. in *Miloniana*. Idem.

⁵ *At si defensori.*] *Addita confirmationi propositio* plurimum conducit, quod per eam quæ confirmaturus sis, judex facilius intelligat, reddaturque conciliator & attentior. hujus exemplum comperias in multis Cic. orationibus, ut in

plerunquē id quod confirmaturi sumus, oportet. Cur ergo non exponamus quod & dilui potest? Ut hoc contingat, utique indicandum est. Aut quid inter *probationem & narrationem* interest, nisi quod narratio est probationis continua propositio, rursus probatio narrationi congruens confirmatio? Videamus ergo num expositio hæc longior demum esse debeat, & paulo verbosior præparatione, & quibusdam argumentis (argumentis dico, non argumentatione, cui tamen plurimum confert frequens affirmatio) effecturos nos quod dicimus: non posse vim rerum ostendi prima expositione: expectent, & opiniones suas differant, & bene sperent. Denique narrandum est utique, quicquid aliter quam adversarius exposuit, narrari potest, aut eo etiam procemia sunt in his causis supervacua: quæ quia magis agunt, quam ut cognitioni rerum accommodatiorem iudicem faciant? Atqui constat nusquam eorum esse majorem usum, quam ubi animus iudicis ab aliqua contra nos insita opinione flectendus est. *Conjecturales* autem causæ, in quibus de facto quæritur, non tam sæpe rei de qua

ut in Miloniana statim perfecta narratione priusquam veniat ad confirmationem propositione sic utitur, *Hæc sicut exposui, ita gesta sunt, insidiator superatus, vi victa vis, vel potius virtute audacia.* Idem.

1 *Plerunquē.*] Pro necessario. Pithæus.

2 *Nisi quod narratio.*] Narratio differt à propositione, quod propositio breviter, narratio prolixè rem proponit. appellavit eam continuam propositionem Fabius, ad differentiam partitionis, quæ rem proponit & explicat. Idem.

3 *Et quibusdam argumentis, &c.*] Probationes & argumenta locum habent in narratione, non autem argumentationes quæ sunt argumentorum explanationes, certa oratione certisque partibus constantes. Et hoc est quod ante dixit, *Ne illud quidem inutile fuerit, semina quædam probationum spargere:* & paulo post,

Argumentabimur in narratione nunquam, ut dixi, argumentum ponemus aliquando.

Hæc itaque longior erit ut præparationem & argumenta quæ adhiberi solent ad iudicem præmonendum, ne sit præceps in iudicando, neve totam causam ex prima fronte æstimet, sed differat iudicium donec ventum sit ad probationem, ubi omnia melius & pro re nostra commodius explicabuntur. Idem.

4 *Quicquid aliter.*] In omni genere causæ & statu hoc utile sit, si fieri possit, ut narremus aliter quam adversarii narraverint. Idem.

5 *Constat.*] *Constabit.* Pithæus.

6 *Conjecturales autem causæ.*] Cum factum negatur, nisi in aliquem conferratur à reo, vix reus narrare factum potest, sæpenumero tamen narrare solet ea quæ ad factum pertinent. quibus probemus quod in causa est, verum non esse. Turneb.

qua iudicium est, quam eorum per quæ res colligenda est, expositionem habent. Quæ cum accusator suspiciose narret, reus levare suspicionem debeat: aliter ¹ ab hoc atque ² ab illo ad iudicem perferri oportet. ³ At enim quædam argumenta turba valent, diducta leviora sunt. Id quidem non eo pertinet, ut quæratur *an narrandum, sed quomodo narrandum sit*. Nam congerere plura expositione quid prohibet, si id utile est causæ? ⁴ & promittere, sed & dividere narrationem, & probationem subungere partibus, atque ita transire ad sequentia? ⁵ Nam ne iis quidem accedo, qui semper eo putant ordine, quo quid actum sit, esse narrandum: sed eo modo quo expedit. Quod fieri plurimis figuris licet. Nam & aliquando excidisse simulamus, cum quid ⁶ utiliore loco reducimus: & interim nos reducturos reliquum ordinem testamur, quia sic futura sit causæ lucidior. ⁷ Interim re exposita, subjungimus causas quæ antecesserunt. ⁸ Nec enim est una lex defensionis, certumque præscriptum:

¹ *Ab hoc.] Reo. Idem.*

² *Ab illo.] Accusatore. Idem.*

³ *At enim quædam.] Cicero quum adversariorum objectionem sibi proponit ut diluat, solet ponere, At vel At enim. hoc igitur Fabio objicere possent ii qui cum tota est contra nos causa, narrandum non esse ajunt, nisi adjectis multis argumentis: hoc autem confirmationis est: atque illa colligi narrandum non esse. Id igitur proponit sibi Quintil. diluendum. De hac autem re vide Fab. lib. 5. cap. 13. de usu argumentorum. Idem.*

⁴ *Et promittere sed & dividere narrationem.] Hanc figuram noster hic ἀντεπρόδοσιν. Lupus Rutilius, πρῶτα πρόδοσιν appellant. Pithæus.*

⁵ *Nam ne iis quidem.] Non semper ordo negotii in narratione observatur, sed nonnunquam utilitate causæ immutatur. quanquam in quibusdam si ordinem immutes, non mediocriter pecces, ut testamentum aperire, deinde signa-*

re dicas. Turneb.

⁶ *Utiliore loco.] Quam si suo loco & ordine dictum esset. hic, ubi eo ventum erit, iudices rogabimus ne id audire graventur, quod oblitos nos esse fingemus. pollicebimurque ubi nos id dixerimus, cœptum ordinem prosequuturos, qua ratione iudices magis attentos habebimus, minusque suspiciosa nostra erit oratio quæ extemporalis videbitur, & lucidior futura. Idem.*

⁷ *Interim re exposita.] Uniuscujusque rei causa rem ipsam præcedit, attamen nonnunquam rem prius, causam posterius explicamus. Quod contra fit, ut docuit, si narratio tota pro nobis est, ut fiat credibilis. Idem.*

⁸ *Nec est certum præscriptum.] Hoc præceptum quia utile est, sæpius reperit Fabius, Spectandam esse potius causæ utilitatem, quam præceptum quod ad causæ utilitatem solum comparatum est & traditur. quod elegantiss. similitudine probat. Idem.*

scriptum: *pro re, pro tempore*, intuenda quæ profint: atque ut erit vulnus, ita vel curandum protinus, vel si curatio differri potest, interim deligandum. ¹ Nec sæpius narrare duxerim nefas, quod Cicero *pro Cluentio* fecit: estque non concessum modo, sed aliquando etiam necessarium, ut in causis repetundarum, omnibusque quæ simplices non sunt. Amentis est enim superstitione præceptorum contra rationem causæ trahi. ² *Narrationem* ideo ante probationes ponere est institutum, ne iudex, qua de re quærat, ignoret. Cur igitur si singula probanda aut refellenda erunt non singula etiam narrentur? Me certe, quantacunque nostris experimentis habenda est fides, fecisse hoc in foro, quoties ipsa desiderabat utilitas, probantibus & eruditis, & iis qui iudicabant, scio: & (quod non arroganter dixerim, quia sunt plurimi quibuscum egi, qui me refellere possint si mentiar) fere ³ ponendæ à me causæ officium exigebatur. Neque ideo tamen non sæpius facere oportebit ut rerum ordinem sequamur. Quædam vero etiam ⁴ turpiter convertuntur: *ut si peperisse narres, deinde concepisse: apertum testamentum, deinde signatum*: in quibus si id quod posterius est dixeris, de priore tacere optimum est. ⁵ Sunt quædam & falsæ expositiones, quarum in foro duplex est genus. Alterum,

¹ *Nec sæpius narrare, &c.*] Causæ omnes conjunctæ cum plura habeant crimina, plures quoque postulant narrationes, cum unumquodque crimen expositionem desideret: sic variæ sunt narrationes in Verrem. *Idem.*

² *Narrationem ideo.*] Probat narrationes singularum quæstionum varias apponi frequenter solere. sunt autem *quæstiones probandæ, aut refellendæ*, quod fieri non potest nisi exposita quæstione: ergo singularum quæstionum debent sibi esse expositiones. *Idem.*

³ *Ponendæ à me causæ, &c.*] Docet Asconius olim unius causæ plures fuisse patronos, quibus eæ causæ partes demandabantur quas optime sustinere ac

tueri possent. unde Ciceroni plerumque committebatur *epilogus*, quod acerrimus esset affectibus movendis; sic quoque Fabio demandabatur *narratio*. *Idem.*

⁴ *Turpiter convertuntur.*] Simili tamen genere videtur usus quodammodo ⁴ *in Catil. oratione.* Sit, inquit, *Scipio clarus ille, cujus consilio & virtute Hannibal in Africam redire, atque Italia decedere coactus est.* *Idem.*

⁵ *Sunt quædam falsæ.*] Cum tota expositio est contra nos, interdum opportuno elabimur mendacio. igitur quo pacto falsæ sint expositiones contexendæ, docet Fabius, qua de re scribit elegantissimo *Agricola lib. 2.* *Idem.*

rum, quod ¹ instrumentis adjuvatur: ut Publius Clodius ² fiducia testium, qua nocte incestum Romæ commiserat, Interamnæ se fuisse dicebat. Alterum, quod est tuendum dicentis ingenio. Id interim ³ ad solam verecundiam pertinet, unde etiam mihi videtur dici *Color*: interim ad quæstionem. Sed ⁴ utrumcunque erit, prima sit curarum, ut id quod fingimus, fieri possit: deinde, ut & personæ & loco & tempori congruat, & credibilem rationem & ordinem habeat, si contingeret etiam, ⁵ vere alicui rei cohereat: ⁶ aut argumento quod sit in causa, confirmetur. Nam quæ tota extra rem petita sunt, mentiendi licentiam produnt. Curandum præcipue (quod fingentibus frequenter ⁷ accidit) nequa inter se pugnent. ⁸ Quædam enim partibus blandiuntur, sed in summam non consentiunt. Præterea, ne iis quæ vera esse constabit, adversa sint. In schola etiam, ne *color* extra themata quærat. Utrobique autem orator meminisse debet actione tota quid finxerit, quoniam solent excidere quæ falsa sunt: verumque est illud quod vulgo dicitur, *Mendacem memorem esse oportere*.⁹ Sciamus autem,

¹ *Instrumentis.*] Probationibus inartificialibus, de quibus ager lib. 5. Idem.

² *Fiducia testium.*] Nam Clodius in opertum Bonæ Deæ habitu muliebri ingressus est ut Cæsaris uxorem adulteraret, tamen Cassinii testimonio probavit se tum fuisse Interamnæ. Res nota ex Cic. *Miloniana*. Idem.

³ *Ad solam verecundiam, &c.*] Mendacium quoddam aliquando affertur ad colorandum id ipsum quod alioqui turpe videretur aut iniquum, cum tamen id non pertineat ad liris quæstionem: alterum autem pertinet ad quæstionem & ad id de quo pronunciare debet iudex. Idem. *Ad solam verecundiam pertinet.*] Ut in causis inofficiosi, in quibus filii furiosum parentem fuisse dicunt. *Pith.*

⁴ *Utrumcunque.*] *Utrum utrum.* *Pith.*

⁵ *Vere alicui rei.*] Ut *Sinon* *Virgil.* lib. 2. *Æneid.* multa fingens de morte Palamedis, vera dicit, Trojanis non ignota. ut verorum narratione, falso-

rum sibi fidem quæreret. *Idem.*

⁶ *Aut argumento.*] Ut si quis homini gladium extorserit, eoque interfecerit, inque vulnere reliquerit, neget à se occisum, sed ipsummet sibi mortem conscivisse. Similiter pro Milone, Clodius Milonem sciebat eo de Lanuvium iturum, ideoque in fundo suo, prope quem Miloni transcendendum erat, fecisse insidias dicatur, quum re vera contrarium erat. *Idem.*

⁷ *Accidit.*] Alii excidit.

⁸ *Quædam enim.*] Nonnulla sunt figmenta quæ seorsum optime videantur excogitata, quæ si jungas, inter se manifestissime pugnant, atque ita commentum detegunt. *Turneb.*

⁹ *Sciamus autem.*] Cum agimus nostram causam, si mentiri volumus, constantem oportet comparare colorem, eumque semper tueri. si enim multos quæreremus colores, suspicio esset mendacii. Quod licebit in aliena causa & facto. *Idem.*

autem, si de nostro facto quærat, unum nobis aliquid esse dicendum: si de alieno, mittere in plurimas suspiciones licere. Est tamen quibusdam scholasticis controversiis, in quibus ponitur aliquem non respondere quæ interrogatur, libertas omnia enumerandi quæ responderi potuissent. ¹ Fingenda vero meminerimus ea quæ non cadent in testem. Sunt autem quæ nostro dicuntur animo, cujus ipsi tantum conscii sumus. Item quod ² à defunctis: nec hoc enim est qui neget. Itemque ab eo cui idem expedite: is enim non negabit. Ab adversario quoque: quia non est habiturus in negando fidem. ³ Somniorum & superstitionum colores ipsa jam facilitate auctoritatem perdiderunt. Non est autem satis in narratione uti coloribus, nisi per totam actionem consentiant: ⁴ cum præsertim quorumdam probatio sola sit in *asseveratione & perseverantia*: ut ille parasitus qui ter abdicatum à divite juvenem, ⁵ & absolutum, tanquam suum filium asserit, habebit quidem colorem, quo dicat & paupertatem sibi ⁶ causam exponendi fuisse: & ideo à se parafiti personam esse susceptam, quia in illa domo filium haberet: & ideo illum innocentem ter abdicatum, quia filius abdicantis non esset. Nisi tamen omnibus verbis & amorem patrium, atque hunc quidem ardentissimum ostenderit, & odium divitis, & metum pro juvene, quem periculose mansurum in illa domo, in qua tam invisus sit, sciat:

¹ *Fingenda meminerimus ea, &c.*] Id est, cavendum ne ea fingamus, quæ testibus refelli possunt: quæ autem refelli non possunt, enumerat. *Pith.*

² *À defunctis.*] Ut si quis in instrumentis falsis mortuorum nominibus utatur qui tum vivebant. *Turneb.*

³ *Somniorum.*] Ut si *Sichei* eadem *Pygmalion* negaret, utereturque accusator *Didonis* somnio, ut rem probaret. Quale exemplum refert *Cicero lib. de Divinat. 1.* de quodam ab hospite suo interfecto, apparuisse socio, hospitemque

indicasse, ut de eo supplicium sumi curaret. *Idem.*

⁴ *Cum præsertim.*] *Asseverationem* appellat *Fabius* firmam quandam orationem quæ animi contentione & viribus constet, etiam citra probationem. *Idem.*

⁵ *Et absolutum.*] *Valerius* scribit, si filius ter abdicatus fuerit, eum non posse in patris familiam & potestatem reduci. *Idem.*

⁶ *Causam exponendi.*] Ut solent meretrices & lenones in pueris, & interdum foris objicere. *Idem.*

sciat: suspicione ¹ subjecti petitoris non carebit. ² Evenit aliquando in scholasticis controversiis, quod in foro an possit accidere, dubito, ut eodem colore utraque pars utatur, deinde eum pro se quisque defendat: ut in illa controversia: *Uxor marito dixit ³ appellatam se de stupro à privigno, & sibi constitutum tempus, & locum: eadem contra filius detulit de noverca, edito tantum alio tempore, ac loco: pater in eo quem uxor pradi-xerat, filium invenit: in eo quem filius, uxorem: illam repudia-vit: qua tacente, filium abdicat.* Nihil dici potest pro juvene, quod non idem sit pro noverca. Ponentur ⁴ tamen omnia communia, deinde ex personarum comparatione, & indi-cii ordine, & silentio repudiatæ, argumenta ducentur. ⁵ Ne illud quidem ignorare oportet, quædam esse quæ colorem non recipiant, sed tamen defendenda sint: *qualis est ille di-yes, qui statuam pauperis inimici flagellis cecidit, ⁶ reus est inju-riarum.* Nam factum ejus modestum esse nemo dixerit: fortasse ut sit tutum, obtinebit. ⁷ Quod si pars expositionis pro nobis, pars contra nos erit, miscenda sit, an separanda narratio, cum ipsa causæ conditione deliberandum est. Nam si plura sunt quæ nocent, quæ profunt obruentur. Ita-que tunc dividere optimum erit, & iis quæ partem nostram adjuvabunt, expositis & confirmatis, adversis reliqua uti remediis de quibus supra dictum est. Si plura proderunt, etiam

¹ Subjecti petitoris.] Subditii & sy-cophantæ, & malo dolo subornati ad intendendam litem. Idem.

² Evenit aliquando.] Hermogenes inter *ἀντιμαχίας* & quæstionum genera ponit *ἐξæquatam*, cum eadem utrinque & pa-res afferuntur rationes. quod genus in disquisitionem non veniet, nisi à per-sonarum conditione argumenta peti possint. Idem.

³ Appellatam esse de stupro.] Ulpianus in titulo de injuriis ita ait, *Appellat qui alterius pudicitiam blanda oratione atten-zat: affectatur vero, qui tacitus frequen-ter insequitur. inde appellatores & affecta-tores dicuntur.* Idem.

⁴ Tamen.] Etiam.

⁵ Ne illud quidem.] Hermogenes ta-men inter genera quæstionum inconsi-stentia ponit *ἀντιμαχία*, id est, colore cavens, quod tamen interdum consistere putat Fabius. Idem.

⁶ Reus est injuriarum.] Paulus jurif-consultus ait, *injuriarum actionem in eum competere, qui statuam saxo petiverit, aut flagellarit, non autem sepulchri violati actio-nem.* Idem.

⁷ Quod si pars.] Tradit quo pacto tractanda sit *tertia* narrationis pars. Cum pars narrationis nobis est utilis, pars inutilis, ex majori aut minori vel in-scendæ erunt vel separandæ. Idem.

¹ Auxiliis

etiam conjungere licebit: ut quæ obstant in medio, velut
 1 auxiliis nostris posita minus habeant virium. quæ tamen
 non erunt nuda ponenda, sed ut & nostra aliqua argumen-
 tatione firmemus, & diversa cur credibilia non sint, adji-
 ciamus: quia nisi distinxerimus, verendum est ne bona no-
 stra permittis malis inquinentur. 2 Illa quoque de narratio-
 ne præcipi solent, nequa ex ea fiat excursio, ne avertatur à
 judice sermo, ne alienæ personæ vocem demus, ne argu-
 mentemur: adjiciunt quidam etiam, ne utamur affectibus.
 Quorum pleraque sunt frequentissime custodienda: imo
 nunquam, nisi ratio coegerit, mutanda: ut sit *expositio per-
 spicua & brevis*. 3 Nihil quidem tam raro poterit habere ra-
 tionem, quam *excursio*: nec unquam debet esse nisi bre-
 vis, & talis, ut vi quadam videamur 4 affectus velut recto
 itinere depulsi: qualis est 5 Ciceronis *circa nuptias Sassiæ*, *O
 mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inau-
 ditum. O libidinem effrenatam, & indomitam. O audaciam sin-
 gularem, non timuisse, si minus vim deorum, hominumque fa-
 mam, at illam ipsam noctem, facesque illas nuptiales? non limen
 cubiculi, non cubile filia, non parietes denique ipsos superiorum
 testes nuptiarum?* Sermo averfus à judice & brevius indicat
 interim, & coarguit magis. Qua de re idem quod de proœ-
 mio dixeram, sentio, sicut de profopopœia quoque: qua
 tamen non Servius modo Sulpitius utitur pro Aufidia,
Somnone te languidum, an gravi lethargo putem oppressum? sed
 M. quoque Tullius 6 circa navarchos; Nam ea quoque rei

expo-

1 *Auxiliis nostris.*] Metaphora est du-
 cta ab instruenda acie. nam imperator
 solet auxiliares, quorum suspectam ha-
 bet fidem, in medio collocare, ne quid
 moliantur. De hoc autem fufius Fabius
 libro quinto cap. de usu arg. & Cicero 2.
 de Oratore. Idem.

2 *Illaque quoque.*] More suo posteaquam
 præceptiones est complexus, ea quæ ca-
 dere etiam in narrationes possunt exequi-
 tur, quemadmodum antea fecit in exor-
 dio. Idem.

3 *Nihil quidem tam.*] Dionysius quo-
 que Halicarnasseus fugiendam ait in
 narratione *ecphrasin*, ut *tempestatis, pe-
 silentia, famis, cæterarumque rerum*
 quæ à proposito egrediantur, & varia
 sint. Idem.

4 *Affectus.*] Trapezuntius appellat
procursum, quando re exposita in affe-
 ctus gravitatem erumpimus & quasi
 procurrimus. Idem.

5 *Ciceronis.*] Pro Cluent.

6 *Circa navarchos.*] *Navarchi* sunt
 qui

expositio est, ut *Adeas, tantum dabis, & reliqua.* Quid? pro Cluentio: ¹ *Staleni Bulbique colloquium, nonne ad ² credulitatem plurimum & fidem confert?* Quæ ne fecisse ³ sine observantia quadam videatur, quamquam hoc in illo credibile non est, in Partitionibus præcipit, ut *habeat narratio suavitatem, admirationes, expectationes, exitus inopinatos, colloquia personarum, omnes affectus.* ⁴ Argumentabimur in narratione, ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando, quod facit pro Ligario Cicero, cum dicit *sic eum provincia præfuisse, ut illi pacem esse expediret.* Inseremus expositioni & brevem cum res poscet defensionem, & rationem factorum. ⁵ Nec enim narrandum est tanquam testi, sed tanquam patrono. Rei ordo per se talis est, *Quintus Ligarius legatus in Africam cum C. Confidio profectus est.* Quid ergo Marcus Tullius? *Quintus igitur, inquit, Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. Confidio profectus est.* Alibi, *Non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli.* Et cum esset indicaturo satis, *Quintus Ligarius nullo se implicari negotio passus est, adjecerit, Domum spectans, & ad suos redire cupiens.* Ita quod exponebat, & ratione fecit credibile, & affectus quoque implevit. ⁶ Quo magis miror eos qui non putant in narratione esse utendum affectibus. Qui si hoc dicunt, non diu, nec ut in epilogo, me-

cum

qui præsent singulis ex classe navibus: eos appellat Vegetius *navicularios.* Porro hæc verba Sestii sunt, qui Verris erat fictor, pecuniamque petebat à matribus, quæ liberos suos in carcerem coniectos videre volebant. *Act. 7. in Verrem.* Idem.

¹ *Staleni.*] *Stalenus* receperat se recepturum sexdecim iudices. itaque cum Balbo loquitur ut eum corrumpat: quod facile fecit. *Idem.*

² *Credulitatem.*] *Celeritatem.*

³ *Sine observantia.*] *Temere & sine ulla præcepti ratione.* *Turneb.*

⁴ *Argumentabimur.*] De hoc vide *Rodolphum Agricola* doctissime differen-

tem. *Idem.*

⁵ *Nec enim narrandum est.*] *Testis duntaxat* debet explicare ea de quibus rogatur, citra ullum argumentum. at *patronus* non simpliciter exponit ut testis, sed additis rationibus & argumentis. *Idem.*

⁶ *Quo magis miror.*] *Contendit Fab.* etiam in narratione *affectus esse movendos*, primo per locum *à simili* seu *pari*: deinde *ab utili*. Porro *affectus leviores* semper fere in narratione debent esse: eam si quidem *suavitate* quadam *condiunt*: at *graviores* si quando in narratione locum habebunt, brevius tamen tractandi erunt. De his fuse apud *Cic. 2. de Oratore.* *Idem.*

¹ *Docto.*]

cum sentiunt. Effugiendæ sunt enim moræ. Cæterum cur ego judicem nolim, cum eum ¹ doceo, etiam moveri? Cur quod in ² summa parte sum actionis petiturus, non in primo statim rerum ³ ingressu, si fieri potest, consequar, cum præsertim etiam in probationibus faciliore sim animo ejus abufurus, occupato vel ira, vel miseratione? An non ⁴ Marcus Tullius circa verbera civis Romani omnes brevissime movet affectus, non solum ⁵ conditione ipsius ⁶ loco injuriæ, ⁷ genere verberum, sed ⁸ animi quoque commendatione? *Summum enim virum ostendit, qui cum virgis caderetur, non ingemuerit, non rogaverit, sed tantum civem se Romanum esse, cum invidia cadentis, & ⁹ fiducia juris clamaverit.* ¹⁰ Quid Philodami casum nonne cum per totam expositionem incendit invidia tum in supplicio ipso lacrymis implevit, cum flentes non tam narraret quam ostenderet, patrem de morte filii, filium de patris? Quid ulli epilogi possunt habere miserabile magis? Serum est enim advocare iis rebus affectum in peroratione, quas securus narraveris. Assuevit illis judex, jamque eas sine motu mentis accipit, quibus commotus novus non est: & difficile est mutare habitum animi semel constitutum. ¹¹ Ego vero (neque enim diffimulabo

¹ Docto.] Narrando. Idem.

² Summa.] Postrema, in peroratione. Idem.

³ Ingressu.] In initio narrationis. Nam causæ prima pars est narratio, exordium enim orationis quanvis est prima pars, non tamen causæ seu actionis videtur, sed veluti præludium. Idem.

⁴ Marcus Tullius.] Actione 7. in Verrem.

⁵ Conditione.] Quod liber, quod civis Rom. & municeps *Cossanus*. Turnebus.

⁶ Loco injuriæ.] Quod ei crux in litore parabatur, ut is qui se civem Rom. esse diceret, ex cruce Italiam cernere, ac domum suam prospicere posset, &c. ex *Act.* 3. Idem.

⁷ Genere verborum.] Hoc autem fiebat

contra *legem Portiam*, quæ prohibet ne corpus civis Romani virgis cadatur. Idem.

⁸ Animi commendatione.] Quod fortè & patienti animo tulit, ut nullus gemitus, nulla vox doloris index audita sit. Idem.

⁹ Fiducia juris.] Romani. hæc autem fufius apud *Cic. Act. in Verrem* 7. Idem.

¹⁰ Quid? Philodami casum.] Si res gravis est, uti possumus in narratione, idque multo magis est faciendum si plures sunt expositiones, quia re narrata sero revocaretur affectus, cum jam oblitus esset judex. sic fecit *Cic. in Verrem*. Idem.

¹¹ Ego vero.] Præcepta sunt nonnulla de narrationis elocutione. debet autem narratio gratiam compositionis habere, latentem

labo iudicium meum: quanquam id quod sum dicturus; exemplis magis quam præceptis ullis continetur) narrationem, ut si ullam partem orationis, omni qua potest gratia & venere exornandam puto. ¹ Sed plurimum refert, quæ sit natura ejus rei quam exponimus. In parvis ergo, quales sunt fere privatae, sit ille pressus & velut applicitus rei cultus: in verbis summa diligentia, quæ in locis impetu feruntur, & ² circumjectæ orationis copia latent: hinc expressa, & ³ ut vult Zeno, *sensu tincta esse debent*: compositio dissimulata quidem, sed tamen quam jucundissima: figuræ non illæ poeticæ, & contra ⁴ rationem loquendi auctoritate veterum receptæ. Nam debet esse quam purissimus sermo, & qui varietate tædium effugiat, & mutationibus animum levet: ne ⁵ in eundem casum, similem compositionem, ⁶ pares elocutionum tractus incidamus. Caret enim cæteris lenociniis expositio, & nisi commendetur hac venustate, jaceat necesse est. Nec in ulla parte intentior est

judex:

latentem tamen & dissimulatam, ut sentiat a iudice potius quam percipiatur. Id quod & Cicero in *Partitionibus* probat fuisse. *Idem.*

¹ *Sed plurimum refert.*] Elocutionis rationem, quæ varia atque in singulis fere partibus peculiaris, metimur à rei conditione. Ut enim servorum & dominorum cultus diversus est, ita & orationis, quum parvam rem & magnam narremus, dissimilis esse debet. *Orationem enim debere rei accommodari* Agesilaus significat, qui quodam laudante oratorem, quod parva amplificaret, Ego, inquit, ne futorem quidem puto esse bonum, qui magnos parvo pedi calceos inducit. *auth. Plutarch. in Apophtheg. Pres.* sum autem & applicitum cultum per metaphoram dixit, ducta translatione à vestimentis non laxis, sed membra constringentibus & prementibus. *Idem.*

² *Circumjectæ orationis copia, &c.*] Audaciora verba in locis communibus & amplificationibus facile latitant ob circumfusum orationis nitorem, in nar-

ratione vero latitare non possunt. quocirca adhibenda cautio, ut propria sint, & rem significantia. *Idem.*

³ *Ut vult Zeno.*] Zeno de arte rhetorica scripsit aride & exiliter, ut meminit Cic. lib. 4. de Finibus. hunc imitatur Sulpitius Victor. *Idem.*

⁴ *Rationem.*] Alii fidem.

⁵ *In eundem casum, similem compositionem.*] Forte melius legeretur, *similem positionem*, id est, terminationem, ut similiter desinens sive cadens intelligatur. addit fugiendum esse *πικρῶν* & *ισόκωλον*. Quanquam Cic. in Oratore longe aliter sentire videtur. De hac exornatione Cornific. ad Herennium l. 4. & Fab. lib. 8. Turneb. *Ne in eundem casum, similem compositionem.*] *Ὁμοίωτων, ἰσόκωλον, ὁμοιοτέλειον.* Pith.

⁶ *Pares elocutionum, &c.*] Compar grave appellat eodem l. Cornific. quod habet clausulas quæ ex pari fere numero syllabarum constant, quod puerile est: ut, *In prædio mortem pater oppetebat, domi filius nuptias comparabat.* Turneb.

I Veluz

judex: eoque nihil recte dictum perit. Præterea, nescio quomodo, etiam credit facilius quæ audienti jucunda sunt, & voluptate ad fidem ducitur. Ubi vero major res erit, & atrocia invidiose, & tristia miserabiliter dicere licebit: non ut consumantur affectus, sed ut tamen ¹ velut primis lineis designentur: ut plane qualis futura sit imago rei statim appareat. ² Ne sententia quidem velut fatigatum intentione stomachum judicis reficere dissuaserim, maxime quidem brevi ³ interjecta, qualis est illa, *Fecerunt servi ⁴ Milonis, quod suos quisque servos in re tali facere voluisset.* Interim paulo liberiore, qualis est illa, ⁵ *Nubit genero socrus nullis auspiciis, nullis auctoribus, funestis ominibus omnium.* ⁶ Quod cum sit factum iis quoque temporibus, quibus omnis ad utilitatem potius quam ad ostentationem componebatur oratio, & erant adhuc severiora judicia: quanto nunc faciendum magis, cum in ipsa capitis aut fortunarum pericula irrupit voluptas? Cui hominum desiderio quantum dari debeat alio loco dicam. Interim aliquid indulgendum esse confiteor. Multum confert adjecta veris ⁷ credibilis rerum imago, quæ velut in rem præsentem perducere audientes videtur: qualis est illa ⁸ M. Cœlii ⁹ in Antonium descriptio, *Nam-*
que

¹ *Velut primis lineis.] Metaphora est ducta ab ea pictura quæ dicitur $\mu\gamma\acute{o}\nu\sigma\alpha\mu\mu\gamma\sigma$, quæ primum lineis designatur, deinde propriis coloribus vestitur & explitur. Idem.*

² *Ne sententia quidem.] Sententiam appellat Fabius sensum argutiorem, qui fere in clausulis poni solet. Idem.*

³ *Interjecta.] Injecta. Pithœus.*

⁴ *Milonis.] Pro Milone.*

⁵ *Nubit genero.] Ex oratione Cic. pro Cluentio. Turneb.*

⁶ *Quod cum sit factum.] Ciceronis tempore severiora erant judicia: tempore Fabii in centumviralia judicia, quæ etiam interdum capitis erant, voluptas irruerat, judexque contemni se putabat nisi ab oratore delectaretur. quod &*

ante dixit Fabius. Idem.

⁷ *Credibilis rerum imago.] Hypotyposis, quæ est evidens descriptio, multum facit & ad perspicuitatem & ad credibilitatem narrationis. venuste autem dixit Fab. in rem præsentem perducere, ducta metaphora à juris consuetudine. nam litigatores in eum fundum aut agrum de quo litigabant, venire solebant. quod ventam facere ajunt. Idem.*

⁸ *M. Cœlii.] Hic est M. Cœlius Orator, cujus meminit Cic. de cla. orat. Idem.*

⁹ *In M. Antonium.] Triumvirum puto. similis est & Ciceronis pro Galio de convivio, apud Aquilam Rom. de qua lib. 8. Fabius ubi de evidentia. Idem.*

¶ *Temis*

que ipsum offendunt ¹ temulento sopore profligatum, totis praeor-
 diis stertentem, ructuosos spiritus geminare, praeclarasque contu-
 bernaes ab omnibus spondis transversas incubare, & reliquas cir-
 cumjacere passim quae tamen exanimatae terrore, hostium adventu
 percepto excitare Antonium conabantur: nomen ² inclamabant:
 frustra cervicibus tollebant: blandius alia ad aurem invocabat, ve-
 hementius etiam nonnulla feriebat. ³ Quarum cum omnium vocem
 tactumque noscicaret, proxima cujusque collum amplexu petebat:
 neque dormire excitatus, neque vigilare ebrius poterat: sed semi-
 somno sopore ⁴ inter manus centurionum concubinarumque jacta-
 batur. Nihil his neque credibilius fingi, neque vehementius
 exprobrari, neque manifestius ostendi potest. ⁵ Ne
 illud quidem praeteribo, quantam afferat fidem expositioni,
 narrantis auctoritas: quam mereri debemus ante omnia
 quidem vita, sed & ipso genere orationis. quod quo fuerit
 gravius, sanctius, hoc plus habeat necesse est in affirmando
 quoque ponderis. ⁶ Effugienda igitur in hac praecipue par-
 te omnis calliditatis suspicio: (neque enim se usquam cu-
 stodit magis iudex) nihil videatur fictum, nihil sollicitum.
 omnia potius à causa quam ab oratore profecta credantur.
 Sed hoc pati non possumus, & perire artem putamus, nisi
 appareat: cum desinat ars esse, si apparet. Pendemus ex
 laude, atque hanc laboris nostri ducimus summam. Ita quae
 circumstantibus ostentare volumus, ⁷ iudicibus prodimus.

Est

¹ *Temulento sopore profligatum.*] Ad Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 19. pag. 153. &c. Et ejusdem Animadvers. in Tibull. lib. 1. Eleg. 2. vs. 2. & Barthii Adversar. lib. 14. cap. 18. pag. 784. &c.

² *Inclamavit.*] Quasi increpabat clamando. Turneb.

³ *Quarum cum omnium vocem tactumque.*] Vid. Francisc. Robortell. Emendat. lib. 2. cap. 19. pag. 116. Lamp. Critic. Part. 2. Carol. Sigonius Emendat. cap. 44. pag. 139. Lamp. Critic. part. 2.

⁴ *Inter manus centurionum.*] Vide

Gebhard. Crepund. lib. 2. cap. 15.

⁵ *Ne illud quidem.*] Non solum auctoritas narrationi prodest, sed reliquis etiam partibus. certe Fab. in genere deliberativo putat multum ad fidem faciendam posse auctoritatem. Idem ante & de prooemio dixit. Quae non tantum vita acquiritur, sed & genere orationis, hoc est, si narratio morata est cum dignitate. Idem.

⁶ *Effugienda igitur.*] Praecipua fuit oratoribus antiquis cura ut artificium & calliditatem tegerent, quod tamen Fabii tempore non observabant. Idem.

⁷ *Iudicibus prodimus.*] Quisquis enim credit

Est & quædam *repetita narratio*, quæ ἐπιδηγῆσις dicitur, sane res *declamatoria* magis quam *forensis*, ideo reperta, ut quia narratio brevis esse debet, fusius & ornatius res posset exponi: quod fit vel invidiæ gratia, vel miserationis. Id rarò faciendum judico, neque sic unquam, ut totus ordo repetatur. licet enim per partes idem consequi. Cæterum qui uti ἐπιδηγῆσις² volet, narrationis rem loco stringat, & contentus indicare *quid factum sit, quo sit modo factum*, plenius se loco suo expositurum esse promittat. ³ Initium narrationis quidam utique faciendum à persona putant: eamque, si nostra sit ornandam: si aliena, infamandam statim. Hoc sane frequentissimum est, quia personæ sunt inter quas stringatur. Sed hæ quoque interim cum suis⁴ accidentibus ponendæ, cum id profuturum est: ut, ⁵ *A. Cluentius habitus fuit pater hujusce. Judices, homo non solum municipii Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius & vicinitatis, virtute, existimatione, nobilitate facile princeps.* Interim sine his: ut, ⁶ *Q. Ligarius cum esset.* Frequenter vero & à re: sicut pro Tullio Cicero, *Fundum habet in agro Tigurino M. Tullius paternum.* Demosthenes pro Ctesiphonte, ⁷ *τὸ γὰρ Φωκικὸν συστάντες πολέμῳ.* ⁸ De fine narrationis cum his contentio est qui perducitur ex-

positio-

credit eum ex arte dicere, quoniam sibi putat strui insidias, ab artifice cavet ab assentiendo: & huc potius intendit animum, ut observet quam ingeniose aut callide dicat, non quam salubriter. Idem.

¹ Est & quædam.] *Repetita narratio est*, cum in ipsa expositione rem breviter perstringimus, quam postea in probatione amplificationis causa aut fidei faciendæ latius explicamus. raro in veris causis contingere solet, interdum tamen fit in *declamationibus*. Idem.

² Volet.] *Nolet.* Pithœus.

³ Initium narrationis.] Sulpitius quoque Victor ita inchoandam narrationem putat, ut tamen ponamus initio ὀρθόπιστα (id est, *rectum casum*). sic enim Cicero persæpe narrat. Turneb.

⁴ Accidentibus.] *Qualitatibus, circumstantiis*, hoc est *vitiis & virtutibus*, & ut vulgo loquuntur, *titulis*. Idem.

⁵ A. Cluentius.] Simile pro Roscio Amerino, *Sex Roscius pater hujusce, municeps Amerinus, &c.* Idem. A. Cluentius.] Pro Cluentio.

⁶ Q. Ligarius.] Similiter pro Milone, *P. Clodius cum statuisset omni scelere in prætura vexare remp.* Turneb. Q. Ligarius.] Pro Ligario.

⁷ τὸ γὰρ Φωκικὸν] Quod sic Romanus Aquila vertit, ubi de *metastasi* agit, *Cum bellum Phocense constatum esset, & non per me: nondum enim ego ad Remp. accesseram.* Idem. τὸ γὰρ Φωκικὸν συστάντες πολέμῳ.] Rom. Aquila: *Cum bellum Phocense constatum esset.* Pithœus.

⁸ De fine.] Est utile narrationem eo per

positionem volunt eo, unde quæstio oritur. ¹ *His rebus ita gestis, P. Dolabella prætor interdixit, ut est consuetudo, de vi hominibus armatis sine ulla exceptione: tantum, ut unde dejecisset, restitueret. restituisse se dixit, ² sponsio facta est. hac de sponsione vobis judicandum est.* Id à petitore semper fieri potest, à defensore non semper.

perducere unde oritur *controversia*, ut intelligant iudices qua de re pronunciare debeant. tamen non debet semper fieri. & tum admonendi iudices, quid sit in controversia de quo iudicaturi sint. hac enim ratione oratio fit lucidior, & iudices attendunt diligentius ad id de quo pronunciaturi sint. Quod si quid factum est post id de quo quæstio est, id inter argumenta tractari debet. Ne ta-

men hanc narrationis legem existimes, ut narrandum non sit ultra id de quo quæstio est; narratio pro *Sex. Roscio* te docebit. *Turneb.*

1 *His rebus ita.*] Ex oratione *Cic. pro Cæcinnæ*. Idem.

2 *Sponsio facta est.*] Sponsio illa est controversia quæ movetur interjecta stipulatione pecuniæ, quam perdat ille qui iudicio vincetur. *Idem.*

C A P. III.

De egressione.

3 **O**Rdine ipso narrationem sequitur *confirmatio*. Probanda sunt enim quæ propter hoc exposuimus. Sed priusquam ingrediar hanc partem, pauca mihi de quorundam opinione dicenda sunt. ¹ Plerisque moris est, prolato rerum ordine protinus utique in aliquem lætum ac plausibilem locum quam maxime possint favorabiliter excurrere. ² Quod quidem natum ab ostentatione declamatoria, jam in forum venit, postquam agere causas non ad utilitatem litigatorum, sed ad patronorum jactationem repertum est. Ne si pressæ illi (qualis sæpius desideratur) narrationis gracilitati con-

HUjus capitis propositio in reprehensione eorum versatur, qui subjungendas perpetuo *narrationi egressiones* sunt arbitrati. Hac autem de causa *egressione narrationi* subjecit, quia ejus ætate oratores post *narrationem, egressione* factitare solebant. agit autem de *propositione ac partitione ante confirmationem*, quia à nonnullis inter orationis partes numerabantur, quorum opinionem refu-

tavit *lib. 3. Turneb.*

1 *Plerisque moris est.*] Vide *Casauboni Commentar. ad Persii Sat. l. p. 122. &c.*

2 *Quod quidem.*] *Narratio* minime delectat, *confirmatio* nimia contentione & nimio argumentorum acumine iudicem fatigat, qui in medio reficiendus videtur aliqua voluptate *egressione*. *Turneb.*

1 Ego